

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Protinacistické motivy ve vybraných dílech Ericha Maria Remarqu: Miluj
bližního svého, Vítězný oblouk, Stíny v ráji

Anti-Nazi motives in selected works by Erich Maria Remarque: Flotsam, Arch
of Triumph, Shadows in Paradise

Aneta Lipárová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Milan Tvrdlík, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se
zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Protinacistické motivy ve vybraných dílech Ericha Maria Remarquy: Miluj bližního svého, Vítězný oblouk, Stíny v ráji* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. dubna 2020

Ráda bych poděkovala všem, kteří mě při psaní bakalářské práce podporovali. Zvláštní poděkování věnuji vedoucímu práce prof. PhDr. Milanu Tvrdíkov, CSc. za jeho cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultování bakalářské práce.

ABSTRAKT

První polovina bakalářské práce je zaměřena na nástup nacismu v Německu, německou literaturu v období druhé světové války a na život a tvorbu německého spisovatele Ericha Maria Remarqu. Tato část bakalářské práce má čtenáře uvést do literárně-historického kontextu a poskytnout mu informace o literatuře s protiválečnou tematikou.

Druhá polovina bakalářské práce se zabývá analýzou děl Ericha Maria Remarqu a protinacistickými motivy, které jsou v nich obsažené.

KLÍČOVÁ SLOVA

Erich Maria Remarque, protinacistické motivy, nacismus, německé literatura, válka, protiválečná literatura, Miluj bližního svého, Vítězný oblouk, Stíny v ráji

ABSTRACT

The first half of the bachelor thesis focuses on the beginning of Nazism in Germany, it also concentrates on literature concerning World War II and introduces the reader to the life and work of Erich Maria Remarque. This part of the bachelor thesis is supposed to present the story to the reader who should acquire information about antiwar literature.

The second half of the bachelor thesis deals with the analysis of the works written by Erich Maria Remarque and with the anti-Nazi motives which occur in his works.

KEYWORDS

Erich Maria Remarque, anti-Nazi motives, Nazism, German literature, war, antiwar literature, Flotsam, Arch of Triumph, Shadows in Paradise

Obsah

Úvod.....	6
1 Literárně-historický kontext.....	7
1.1 Nástup nacismu v Německu	7
1.2 Literatura v nacistickém Německu	10
2 Erich Maria Remarque	12
2.1 Původ.....	12
2.2 Mládí.....	13
2.3 Válka.....	14
2.4 Poválečná léta do vydání románu <i>Im Westen nichts Neues</i>	16
2.5 Ztracená generace	18
2.6 Život v exilu.....	20
2.7 Vztahy se ženami.....	23
2.8 Konec života	26
3 Liebe Deinen Nächsten	27
3.1 Děj	27
3.2 Motivy	28
4 Arc de Triomphe	33
4.1 Děj	33
4.2 Motivy	34
5 Schatten im Paradies	40
5.1 Děj	40
5.2 Motivy	40
Závěr.....	47
Resumé	49
Seznam použitých zdrojů	52

Úvod

Druhá světová válka významně ovlivnila dění v Evropě ve druhé polovině 20. století a i v dnešní době na ni najdeme řadu odkazů. Ty se projevují zejména v literatuře. Témata války, holocaustu a emigrace jsou velmi žádaná a čtenáři je hojně vyhledávají. Jedním z nejprodávanějších autorů minulého století, který je však oblíbený i u současných čtenářů, je Erich Maria Remarque.

Životní zkušenosti Ericha Maria Remarquy významně ovlivnily jeho dílo. Ve svých románech se zabývá válečnou tematikou a využívá motivy, které jsou s ní spojené. Osobní zkušenost z fronty v 1. světové válce poznamenala řadu jeho prvotních děl. Pozdější díla pak vycházejí zejména z jeho života ve 30. a 40. letech minulého století, která strávil v emigraci kvůli rostoucí moci nacistů v Německu. Právě na tuto tvorbu známého německého autora se specializuje má bakalářská práce.

Její první část se věnuje historickému a literárnímu kontextu. Zaměřuji se na nástup nacismu v Německu od konce 1. světové války po uchopení moci nacisty roku 1933. Dále se zabývám rozdělením německé literatury před 2. světovou válkou a během ní. Tato část bakalářské práce má čtenáře uvést do problematiky.

Nedílnou součástí této bakalářské práce je život a tvorba německého spisovatele Ericha Maria Remarquy. Poukazuji v ní na společné rysy autora a některých jeho hlavních postav, zároveň také na jeho životní zkušenosti, které aplikoval ve svých románech. Se znalostí jeho života tak může čtenář lépe pochopit některé souvislosti v autorově tvorbě. Právě díky osobním zkušenostem jsou Remarquovy romány tolik čtivé a aktuální i v současnosti.

Cílem této práce je pak především analýza tří Remarquových románů, *Liebe Deinen Nächsten*, *Arc de Triomphe* a *Schatten im Paradies*, z hlediska protinacistických motivů, které se v jednotlivých románech objevují. Každý z nich se odehrává v jiném časovém období a na jiném místě, protagonisté však mají společný osud německých emigrantů. Ve své bakalářské práci se zaměřuji zejména na motivy emigrace, války, ztráty identity, moci a bezmoci, nelidskosti, antisemitismu, nepochopení i některých dalších a aplikuji je na konkrétních ukázkách. Bakalářská práce má motivy v jednotlivých dílech propojit s reálným děním v Evropě a Americe ve 30. a 40. letech minulého století a zároveň má poukázat na odlišnosti a různé zkušenosti v románech Ericha Maria Remarquy.

1 Literárně-historický kontext

1.1 Nástup nacismu v Německu

V letech 1914 až 1918 probíhala v Evropě i v dalších zemích mimo Evropu 1. světová válka. Tato válka, které se nejprve přezdívalo Velká válka, skončila v listopadu roku 1918 porážkou ústředních mocností, mezi které patřily Německo, Rakousko-Uhersko, Osmanská říše a Bulharsko. Koncem války zanikly čtyři říše (Německé císařství, Rakousko-Uhersko, Osmanská říše, carské Rusko) a vznikly nové státy (např. Československá republika, Rakouská republika, Maďarsko, Polsko, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, pozdější Jugoslávie), mezi které patřila i tzv. Výmarská republika, kterou známe jinak jako Německo.¹

Versailleská smlouva, která byla uzavřena roku 1919, určovala pravidla pro udržení míru a sankce pro poražené státy. Německo tak utřilo velké územní ztráty, německá armáda byla omezena na pouhých 100 000 mužů, nesměly se používat těžké zbraně, vojenská letadla a ponorky, navíc bylo Německo nuceno platit státům Trojdohody (Francie, Rusko, Velká Británie) reparace. Výmarská republika byla nesoudržná a křehká a její deklarovaná demokracie byla ohrožena pravicovými i levicovými stranami.²

V první polovině 20. století začaly sílit radikální ideologické politické směry. K levicově orientovaným politickým směrům patří například socialismus a komunismus, k pravicovým pak například fašismus a nacismus. Tyto dvě skupiny si byly názorově podobné (např. v odporu k západním demokraciím, zacílením na dělnickou třídu, zdaněním kapitálu a znárodňováním), ale soutěžily o přízeň voličů té doby a o uchopení moci.

Pro Německo se stal osudným národní socialismus neboli nacismus a jeho vůdce (Führer) – Adolf Hitler. Adolf Hitler pocházel z Rakouska-Uherska, účastnil se bojů v 1. světové válce a po ní se začal politicky prosazovat. Měl za úkol špehovat nepřátele Německa – komunisty, socialisty a demokraty. Roku 1919 vstoupil do všenněmecky smýšlející politické strany *Deutsche Arbeiterpartei* (DAP).³ Díky svému řečnickému umění, antisemitismu a názorům na jednotu a rasovou čistotu Německa byl velmi rychle uznáván. Právě DAP, antisemitismus, nacionalismus a odpor ke kapitalismu daly roku 1920 vzniknout nové politické straně *National-sozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (NSDAP) v čele s Adolfem Hitlerem. Symbolem strany se stal hákový kříž. Už v jejích počátcích vzniká úderná

¹ Kolektiv autorů: *Politické dějiny světa v datech I.* s. 581

² Dtto, s. 584–585

³ KVAČEK, Robert: *...A změněn svět.* s. 98

jednotka *Sturmabteilung* (SA), která fungovala jako tělesná stráž při shromážděních nacistů. Mezi hlavní představitele SA patřili významní nacisti Ernst Röhm a Hermann Göring.⁴

27.–29. ledna 1923 se konaly první nacistické stranické dny, tzv. *Parteitage*. NSDAP na nich vystupovala jako spasitel Německa a její členové se k ní veřejně přihlásili.⁵

Roku 1923 zatoužil Hitler chopit se moci násilím. Inspiroval se vůdcem fašistů, Benitem Mussolinim, který převzal vládu v Itálii již roku 1922.⁶ Italský fašismus navazoval na myšlenky římského impéria, vycházel z všeobecné krize kapitalismu a jeho cílem bylo navrátit zemi velikost a slávu. Tu měla způsobit sociální revoluce, která měla vést ke kolektivní spokojenosti. Fašismus oslavoval nacionální uvažování, ozbrojené útvary a boje ve prospěch národa. Jednalo se tedy o masové hnutí, které mělo nastolit třídní diktaturu. Fašismus se stal také předpokladem pro vznik nacismu v Německu. Benito Mussolini, který stál v čele fašistů, byl nazýván Duce.⁷

Ekonomická situace ve Výmarské republice byla vážná. Německo nedokázalo platit reparace státům Trojdhody, a Francie proto zabrala Porúří. Hitler chtěl převzetí moci vydávat za záchranu před rostoucí mocí komunismu, avšak komunistické povstání bylo potlačeno výmarskou vládou ještě před pučem. Mnichovský puč byl uskutečněn oddíly SA a Adolfem Hitlerem v noci z 8. na 9. listopadu 1923 na veřejné schůzi bavorských politiků v mnichovském měšťanském pivovaru *Bürgerbräukeller*. Hitler předstoupil před dav a prohlásil, že tímto okamžikem byla nastolena nacionální vláda. Neměl však podporu bavorské buržoazie, a tak byl puč potlačen a skončil velkými ztrátami ze strany povstalců. NSDAP a oddíly SA byly dočasně zakázány a Adolf Hitler odsouzen k odnětí svobody na pět let za velezradu. Ve vězení napsal svoji knihu *Mein Kampf*, ve které se otevřeně hlásí k nacionalismu a antisemitismu. V prosinci roku 1924 byl Hitler podmíněčně propuštěn.⁸

V lednu 1925 byl zrušen zákaz strany NSDAP. Téhož roku založil Hitler, který se na oddíly SA nikdy příliš nespolehal, jednotku *Schutzstaffel* (SS). Tato jednotka měla být sestavena z nejoddanějších mužů, kteří by Hitlerovi a nejvýznamnějším představitelům strany sloužili jako osobní strážci. V čele SS stál Heinrich Himmler, který se podílel na organizovaném vyhlazování židů. K členům SS se postupně přidávali muži po celém Německu. V červenci 1926 na druhém stranickém dni prohlásil Hitler SS za elitní jednotku.⁹

⁴ AILSBY, Christopher: *Třetí říše den po dni*. s. 9–10

⁵ Dtto, s. 13–14

⁶ Dtto, s. 14

⁷ KARPENSTEIN-ESSBACH, Christa: *Deutsche Literaturgeschichte des 20. Jahrhunderts*. s. 91

⁸ AILSBY, s. 15–18

⁹ Dtto, s. 23

Na třetím stranickém dni v srpnu 1927 Hitler otevřeně mluví o antisemitismu, nordické rase, árijské krvi a právu Německa na životní prostor (tzv. *Lebensraum*).¹⁰ Čtvrtý stranický den se uskutečnil v srpnu 1929. Hitler se postavil proti Versailleské smlouvě, komunistům i židům. Následoval pochodňový průvod s ohňostrojem a výzdobou v podobě obrovského hákového kříže. Zároveň se uskutečnila vzpomínková slavnost na počest padlých vojáků z 1. světové války.¹¹

V říjnu roku 1929 došlo ke krachu na americké burze, což vedlo k velké hospodářské krizi. Právě tato krize pomohla nacistům k nástupu k moci, protože strana NSDAP slibovala řešení ekonomické krize v Německu. Tím si získala podporu zejména dělníků, rolníků a maloburžoazních vrstev. Ve volbách roku 1930 se NSDAP stala druhou nejsilnější stranou v Německu. Navíc se Hitlerova kniha *Mein Kampf*, ve které zformuloval svoje názory a vyhlídky, prodávala neobyčejně dobře.¹²

Výmarská republika se pokoušela vzrůstající moci nacistů zabránit. Říšský kancléř Brüning zakázal v červnu roku 1932 SA i SS. Jako argument uvedl, že v Německu nesmějí být žádné uniformované politické organizace. SA se chtělo tomuto nařízení okamžitě bránit, ale Hitler zasáhl a jakékoli akce zakázal.¹³

V červenci roku 1932 hlasovalo pro NSDAP přes 13,5 milionů Němců, a tak Hitler slavil další úspěch. Přesto však nacisté neměli vyhráno. Volilo je 37 % obyvatel Německa, což na uchopení moci nestačilo. Nadšení z voleb ochladlo ještě víc v listopadu téhož roku, kdy se konaly další volby. V těch nacisté ztratili asi dva miliony hlasů. Komunistická strana naopak posílila. Komunisté vedli s nacisty neustálé boje, ve kterých padlo mnoho členů NSDAP. Právě to nacistické straně pomohlo získat větší přízeň voličů.¹⁴

4. ledna 1933 se Hitler sešel s bývalým německým kancléřem Franzem von Papenem, který byl prezidentem Hindenburgem pověřen sestavením nové vlády. Tito politici se dohodli na zesílení boje proti bolševismu, přestavbě průmyslu, zajištění hospodářské konjunktury a zničení versailleské mírové smlouvy. 28. ledna 1933 podal poslední říšský kancléř Výmarské republiky, Kurt von Schleicher, demisi. Po několika dalších schůzkách mezi Hitlerem a von Papenem přesvědčil von Papen prezidenta Hindenburga o Hitlerových významných

¹⁰ AILSBY, s. 25

¹¹ Dtto, s. 28

¹² Dtto, s. 35

¹³ Dtto, 37–38

¹⁴ KVAČEK, s. 122–123

schopnostech, a tak se 30. ledna roku 1933 stal Adolf Hitler říšským kancléřem. Tím došlo k přeměně vládního režimu v Německu a byla nastolena diktatura.¹⁵

Nacistická diktatura, která byla v roce 1933 zavedena, vedla k rozpoutání 2. světové války v září roku 1939. Nacisté tvrdě stíhali svoje nepřátele a dopouštěli se nelidského jednání. Druhá světová válka a nacistické Německo poznamenaly osudy mnoha lidí a hrůzné činy se staly tématem mnoha uměleckých děl.

1.2 Literatura v nacistickém Německu

Na konci 20. let 20. století vypukla Velká hospodářská krize, která dopomohla národním socialistům k uchopení moci v Německu. V jejich čele stál Adolf Hitler, který se roku 1933 stal říšským kancléřem. Tato situace významně ovlivnila autory nejen v Německu, ale i v dalších evropských zemích. Mnoho autorů s režimem nesouhlasilo. Někteří z nich, např. Bertolt Brecht, Lion Feuchtwanger, Heinrich Mann nebo Johannes Robert Becher, poukazovali na nebezpečí nacismu ještě před vznikem Třetí říše. Tito a další autoři pak byli nacisty ostře pronásledováni a dříve či později byli nuceni odejít do exilu. Většině z nich hrozilo v případě návratu do Třetí říše okamžité zatčení a uvěznění v jednom z koncentračních táborů. Jejich knihy byly páleny, protože v nich jejich autoři zobrazovali Německo z pohledu, jaký nacisté považovali za nevhodný. K veřejnému pálení protifašistických knih a knih židovských autorů došlo 10. května 1933. Byl to první krok k zavedení cenzury nejen v literární oblasti. Knihy určitých autorů byly vyřazeny z knihoven a škol, protože podle nacistického režimu ohrožovaly zájmy Třetí říše a Adolfa Hitlera. Zakázanými autory nebyli pouze Židé, patřili k nim i zarputilí odpůrci režimu. Oni i všichni, kteří se s nimi stýkali, byli označeni za nepřátele říše. Mnoho autorů se proto rozhodlo z nacistického Německa emigrovat. Tito autoři pak vydávali svoje knihy v exilu a veřejně se stavěli proti současnému režimu. Mnohým z nich bylo v průběhu války odebráno německé občanství. Spisovatelé a další nepřátelé režimu odcházeli zprvu do Rakouska, Švýcarska, Československa, Francie, Nizozemí a Velké Británie. Později mnoho z nich opustilo Evropu. Nejčastěji utíkali do USA a Mexika. Vznikaly nové časopisy (např. *Die Sammlung* v Amsterdamu, *Neue Deutsche Blätter* v Praze, *Das neue Tagebuch* v Paříži a další) a německá vydavatelství (např. *Malik* v Praze). Autoři se věnovali různým tématům, zejména však protifašistickým. Velké zastoupení měla také literatura, která se věnovala otázce židovství a antisemitismu. K významným autorům exilové literatury patří

¹⁵ KVAČEK, s. 124–127

např. Thomas Mann, Heinrich Mann, Lion Feuchtwanger, Erich Maria Remarque, Bertolt Brecht, Klaus Mann, Anna Seghersová, Arnold Zweig, Rakušan Stefan Zweig a další.

Někteří autoři, kteří byli odpůrci nacismu, však v Německu zůstali. Publikovali apolitické knihy a mluvíme o nich jako o tzv. vnitřní emigraci. Pokoušeli se posílat zprávy o hrůzných činech nacistů za hranice, aby se svět o reálném dění v Německu dozvěděl. Texty byly například zapékány do koláčů. Mezi tyto autory patřili např. Hans Fallada nebo Erich Kästner.

Mnoho méně věhlasných autorů však s režimem sympatizovalo. Ti vydávali knihy, které nacismus oslavovaly. Nejčastěji psali o árijské rase, o nadřazenosti germánské rasy nad ostatními, o čisté krvi, o německé zemi a právu na „životní prostor“. Tyto texty sloužily jako nacistická propaganda. Jejich autoři se snažili vyzdvihnout své vlastenectví, psali proto nacionálně zabarvené historické romány, básně oslavující Německo a vyzdvihovali činy válečných hrdinů. Mezi tyto autory řadíme např. Hanse Friedricha Bluncka, Hanse Grimma nebo Hannse Johsta. Nově vzniká tzv. Thingspiel, dramatický žánr, který odkazoval na nacisty a měl v lidech probouzet občanskou sounáležitost.¹⁶

¹⁶ Kolektiv autorů: *Slovník německy píšících spisovatelů. Německo*. s. 42–45.

2 Erich Maria Remarque

2.1 Původ

22. června roku 1898 se v Osnabrücku v Knollstraße 7 narodil Erich Paul Remark, později známý jako Erich Maria Remarque. Své druhé jméno Paul vyměnil Remarque po svých počátečních úspěších roku 1922 za jméno „Maria“. Roku 1924 změnil i své rodné příjmení a začal používat jeho francouzskou verzi – Remarque. Kromě snahy o vytvoření uměleckého jména měl Remarque i další důvody, proč své příjmení pofrancouzštil. Odkazoval tím na své francouzské předky, např. na svého prapradědečka Toussainta Remarquu či pradědečka Johanna Adama Remarquu, který si vzal Němku Annu Elisabethu Frenken.¹⁷

Otec Remarquu, Peter Franz Remark, se narodil 12. června roku 1867 v porýnském Kaiserswerthu. Do Osnabrücku se přistěhoval ve svých 28 letech. Stal se vazačem knih u pana Prella. Johannes Spratte, umělec a spisovatel, se o něm vyjádřil takto: *„Peter Remark war in den 20er Jahren Buchbindermeister bei Prella an der Hakenstraße. Er war mittelgroß, hager und wortkarg. Jeder, der beruflich mit ihm zu tun hatte, bewunderte sein fachliches Können, seinen Fleiß und sein Verantwortungsbewußtsein. Seine Mitarbeiter, Lehrlinge, Gesellen und Mädchen, hatten es mit ihm nicht leicht. Seine knorrige, ja, man kann sagen, unfreundliche Natur ließ in seinem Bereich für das, was man ein 'gutes Betriebsklima' nennt, wenig Spielraum. Wer aber, so wie ich damals, über ein Jahr mit ihm zusammengearbeitet hat, entdeckte zuletzt in Peter Remark den einsamen, aber im Grunde guten und feinfühlenden Menschen. Peter Remark befaßte sich gern mit okkulten Dingen. Ich sehe noch, wie er mit seiner Taschenuhr Dinge zu beschwören versuchte, die zwischen Himmel und Erde sind. Zeigte man ihm die Photographie eines Menschen, den er nicht kannte, so ließ er seine Uhr an der Kette über dieser Photographie baumeln und sagte dann, für uns oft verblüffend richtig, wer tot war oder noch lebte.“*¹⁸ Z tohoto popisu můžeme vyvodit, že otec Ericha Maria Remarquu byl pracovitý, ale velmi přísný člověk. Zajímavé je, že se ve svém volnu zabýval okultními věcmi, příhodami mezi nebem a zemí.¹⁹ Pokud víme, jeho syn tuto zálibu nezdědil.

Remarquovou matkou byla Anna Maria, rozená Stallknechtová. Narodila se 21. listopadu 1871 v Katernbergu.²⁰ Pocházela z prostého prostředí a měla velmi mateřskou

¹⁷ BAUMER, Franz: *Erich Maria Remarque*. In: *Köpfe des 20. Jahrhunderts*. s. 20–21.

¹⁸ Dtto, s. 21–22.

¹⁹ Dtto, s. 21–22.

²⁰ VECHEC, Paul: *Erich Maria Remarque. Stručný životopis velkého romantika*. s. 8.

povahu. Stala se vzorem pro matku jednoho z vojáků v románu *Im Westen nichts Neues*, ve kterém oslovuje svého syna „*Mein lieber Junge*“. Když 9. září roku 1917 zemřela, pobýval její syn v nemocnici v Duisburgu kvůli mnoha zraněním, které si odnesl z bitvy ve Flandrech.²¹

Erich Maria Remarque měl celkem tři sourozence. Jeho starší bratr Theodor Arthur zemřel jako dítě v říjnu 1901.²² Mladší sestry se jmenovaly Erna a Elfriede. Elfriede byla 29. října roku 1943 odsouzena prvním senátem lidového soudu jako nepřítelkyně režimu k trestu smrti.²³

2.2 Mládí

Od narození Ericha Maria Remarquy se rodina Remarkových často stěhovala a celkem vystřídala kolem deseti bytů. Nakonec se roku 1917 usadili v domě v Hakenstraße 3, kde na dlouhou dobu našli útočiště. Důvodem neustálého stěhování byl nedostatek peněz na nájem. Často v jedné ulici pouze vystřídali jeden dům za jiný. Neustálé stěhování mělo vliv na Remarquovu tvorbu. Ve svých dílech hledá domov a bezpečí, které se k němu váže. Zároveň můžeme v díle nalézt romantické prvky, které se rovněž vztahují ke vzpomínkám na jeho dětství. Například v románu *Im Westen nichts Neues* najdeme vzpomínky na zahradu a topolovou alej, které ho obklopovaly, když bydlel v Jahnstraße.²⁴ O svých vzpomínkách na dětství prohlásil: „*Es ist seltsam, daß alle Erinnerungen, die kommen, zwei Eigenschaften haben. Sie sind immer voll Stille, das ist das Stärkste an ihnen, und selbst dann, wenn sie es nicht in dem Maße in Wahrheit waren, wirken sie so. Sie sind lautlose Erscheinungen, die zu mir sprechen mit Blicken und Gebärden, wortlos und schweigend, und ihr Schweigen ist das Erschütternde, das mich zwingt, meinen Ärmel anzufassen und mein Gewehr, um mich nicht vergehen zu lassen in dieser Auflösung und Lockung, in der mein Körper sich ausbreiten und sanft zerfließen möchte zu den stillen Mächten hinter den Dingen.*“²⁵

Remarque navštěvoval v letech 1904 až 1912 dvě katolické lidové školy. Jednalo se o obecní školu Domschule a střední školu Johannisschule. Poté pokračoval do roku 1915 na katolické přípravné škole. V té době klíčí i jeho záliba v hudbě a literatuře. Doma však nikdo kromě matky jeho sny nechápal. Roku 1929 se v *Kölner Zeitung* vyjádřil: „*Ich selbst habe oft als Chorknabe in der Schule gesungen. Ich wollte Musiker werden, Pianist... wenn ich nicht eine Verwundung an der einen Hand bekommen hätte. Später wollte ich Maler werden. Weder*

²¹ BAUMER, s. 22–23.

²² VECHEC, s. 8.

²³ BAUMER, s. 23.

²⁴ Dtto, s. 23–25.

²⁵ Dtto, s. 25.

zu Hause noch in der Schule fand ich Verständnis für meine Träume außerhalb meines Kreises oder Anleitung bei meinen Versuchen, mich unter den Büchern zurechtzufinden.“²⁶ Jeho touha po knihách byla stále silnější a jeho osobní knihovnička se utěšeně rozrůstala. V románu *Im Westen nichts Neues* píše: „Die Bücher habe ich nach und nach gekauft von dem Geld, das ich durch Stundengeben verdiente. Viele davon antiquarisch, alle Klassiker zum Beispiel, ein Band kostete eine Mark und zwanzig Pfennig, in steifem, blauem Leinen. Ich habe sie vollständig gekauft, denn ich war gründlich, bei ausgewählten Werken traute ich den Herausgebern nicht, ob sie auch das Beste genommen hatten. Deshalb kaufte ich immer 'Sämtliche Werke'. Gelesen habe ich sie mit ehrlichem Eifer, aber die meisten sagten mir nicht recht zu. Um so mehr hielt ich von den anderen Büchern, den moderneren, die natürlich auch viel teurer waren.“²⁷ Tento úryvek můžeme považovat za osobní zkušenost autora. Prvními autory, jejichž knihy Remarque přečetl, byli Knut Hamsun, Jack London, Rainer Maria Rilke, Franz Werfel, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Honoré de Balzac, Romain Rolland, Gustav Flaubert, Stendhal a Marcel Proust.

Roku 1915 přešel na katolické gymnázium. Podle svědectví spolužáků byl velmi nadaný a oblíbený. Seznámil se zde s umělcem Fritzem Hörstemeierem a společně s dalšími nadšenci pro umění (Frederichem Vordembergem, Rudolfem Kottmannem, Hansem Ballhausenem, Erikou Haasovou a Pauline Spenckerovou) vytvořili skupinu s názvem *Die Traumbude* (*Říše snů*). Debatovali o náboženství, umění, politice a kultuře. Remarque byl velmi dobrý pianista a hru na klavír také vyučoval.²⁸

2.3 Válka

První světová válka začala v srpnu roku 1914 a trvala až do listopadu roku 1918. Německo potřebovalo stále více nových mladých vojáků a po celé zemi se vedly kampaně na podporu válčící armády. Sám Remarque vstoupil do Mládežnické jednotky v Osnabrücku. Roku 1916 začal jeho výcvik v kasárnách Kaprivi, do kterého nastoupil společně se spolužáky na nátlak jejich profesora Konschorka.²⁹ Velice brzy se setkal se šikanou ze strany poddůstojníka Himmelreicha. Nátlak profesora i šikanu ztvární Remarque později ve svém románu *Im Westen nichts Neues*. Profesor Konschorek vystupuje v knize jako Kantorek, poddůstojník Himmelreich jako Himmelstoß. Román *Im Westen nichts Neues* můžeme částečně považovat za dílo autobiografické. Remarque později říká: „Ich war lange genug an der Front,

²⁶ BAUMER, s. 26.

²⁷ Dtto, s. 26–27.

²⁸ VECHEC, s. 9.

²⁹ Dtto, s. 10.

*um selbst alles erlebt zu haben. Himmelstoß ist so wenig eine übertriebene Phantasie-Konstruktion, daß ich mehrere Briefe von Kameraden erhalten habe, die mir Vorwürfe machten, daß ich die schlimmsten seiner 'Heldenstücke' ausgelassen habe.*³⁰ Z tohoto výroku lze vyvodit, že skutky poddůstojníka Himmelreicha byly mnohem horší, než jak je v postavě Himmelstoße Remarque vykreslil.

Výcvik dokončil roku 1917 v táboře Celle a připojil se k 78. pěšímu pluku do 1. roty 1. záložního praporu. 12. června roku 1917 odešel do Francie na frontu. Byl u 2. roty polních rezerv 2. oddílu strážných záloh. Zúčastnil se bojů mezi Thorhutem a Houthulstem. Georg Middendorf, jeho spolužák ze školy, o něm prohlásil: *„Im Feld war R. mein bester Freund, er verlor nie die Ruhe, wir haben manche Rolle Stacheldraht gemeinsam verarbeitet. Auch die übrigen Kameraden schätzten ihn sehr. Er zeigte seine Kunststücke als Hypnotiseur und erregte bei den Zuschauern Staunen, spielte Klavier, wo eines zu entdecken war, und drückte sich nicht vor gemeinsamer Arbeit. In manchen Briefen der damaligen Zeit fragen die Schreiber: Was macht Remark? Oder auch 'Schmieren', wie er auf der Penne hieß.*³¹ Z tohoto lze usoudit, že byl Remarque obětavý, přátelský a statečný voják, na kterého se jeho spolubojovníci mohli spolehnout. Přezdívka „Schmieren“ znamenala „mazal“ a vznikla tím, že si z něho ve škole spolužáci utahovali kvůli jeho nečitelnému písmu.³²

31. července roku 1917 byl Remarque zraněn a zbývající čas války strávil v lazaretu v Duisburgu. V lazaretu byl dennodenně konfrontován se smrtí a utrpením, které válka způsobila. Říká: *„Wie sinnlos ist alles, was je geschrieben, getan, gedacht wurde, wenn so etwas möglich ist! Es muß alles gelogen und belanglos sein, wenn die Kultur von Jahrtausenden nicht einmal verhindern konnte, daß diese Ströme von Blut vergossen wurden, daß diese Kerker der Qualen zu Hunderttausenden existieren. Erst das Lazarett zeigt, was der Krieg ist.*³³ Remarque definitivně ztratil iluze a ideály o válce, které jemu i jeho vrstevníkům byly vtlačovány do hlavy. Uvědomil si, že válka znamená pouze smrt. Zároveň věděl, že cokoli bude o válce napsáno, nebude těmi, kdo ji na frontě neprožili, zcela pochopeno.

Remarque organizoval v lazaretu kulturní večery, bavil nemocné hrou na klavír a všemožně pomáhal raněným. Na frontu se vrátit nechtěl, a tak se snažil prodloužit svůj pobyt v nemocnici co nejdéle. Za jeho aktivitu mu bylo umožněno navštěvovat nemocnou matku. Také se věnoval tvorbě a napsal svůj první román, který byl pojmenován po spolku, v němž byl

³⁰ BAUMER, s. 29.

³¹ Dito, s. 30.

³² VECHEC, s. 21.

³³ BAUMER, s. 31.

během studií členem – *Traumbude* (č. *Říše snů*, 2000, 2016). Tento román byl poprvé vydán roku 1920 v Drážďanech.³⁴ V lazaretu zůstal až do října 1918. Poté byl opět přidělen k 78. pěšímu pluku, k záložnímu praporu. Velká válka (později známá jako 1. světová válka) skončila v listopadu roku 1918.³⁵ Remarque se o životě ve válce vyjádřil následovně: „... *es hat uns zu denkenden Tieren gemacht, um uns die Waffe des Instinkts zu geben, es hat uns mit Stumpfheit durchsetzt, damit wir nicht zerbrechen vor dem Grauen... es hat uns die Gleichgültigkeit von Wilden verliehen, damit wir trotz allem jeden Moment des Positiven empfinden und als Reserve aufspeichern gegen den Ansturm des Nichts.*“³⁶ Remarque zmiňuje, že válka donutila vojáky aktivizovat pud sebezáchovy, a proto se museli řídit pravidlem „přežije ten nejsilnější“.

První světová válka Ericha Maria Remarquu výrazně ovlivnila. Stala se nedílnou součástí velké části jeho děl. Nikdo po konci 1. světové války netušil, že o dvě desetiletí později přijde válka, která bude ještě horší a která se stane tématem dalších Remarquových děl.

2.4 Poválečná léta do vydání románu *Im Westen nichts Neues*

Roku 1919 Remarque opět nastoupil na katolické gymnázium, aby dokončil studia, která musel kvůli válce zanechat. Jeho vyučující neměli pro bývalé vojáky žádné pochopení a vyžadovali od nich stejné dovednosti, stejnou píli a stejné dodržování pořádku jako před válkou. Bývalí vojáci se však vzbouřili a vyslali do Hannoveru jednoho zástupce ze strany katolických seminaristů a jednoho zástupce ze strany evangelických seminaristů. Tito studenti vyjednali s pruským ministrem kultury přesná pravidla průběhu seminářů, která se musela dodržovat. Na jejich základě bylo například zrušeno používání výrazu „Zögling“, které mělo označovat studenty katolického gymnázia. Zástupce katolické strany byl právě Erich Maria Remarque.³⁷

Remarque si velice oblíbil divadelní představení, která pravidelně navštěvoval. K autorům, které do té doby přečetl, přibyli navíc Friedrich Hölderlin, Edgar Allan Poe, Hugo von Hofmannsthal, Franz Werfel a Thomas a Heinrich Mannovi. Na knihy a další záliby si opět vydělával doučováním a výukou hry na klavír. Nově se také začal věnovat malování. Jeho obrazy se však během války ztratily.³⁸

³⁴ VECHEC, s. 13.

³⁵ Dtto, s. 16.

³⁶ BAUMER, s. 33.

³⁷ Dtto, s. 39.

³⁸ Dtto, s. 40.

V červnu roku 1919 úspěšně složil zkoušky pro učitele základních škol. O období krátce po 1. světové válce hovoří takto: „*Ich bin herumgelaufen und herumgelaufen, ich habe an alle Türen meiner Jugend geklopft und wollte wieder hinein, ich dachte, daß sie mich wieder aufnehmen mußte, weil ich doch noch jung bin und es mir so sehr gewünscht hatte, zu vergessen – aber sie huschte vor mir davon wie eine Fata Morgana, sie zerbrach lautlos, sie zerfiel wie Zunder, wenn ich sie anrührte, ich konnte es nicht begreifen, wenigstens hier mußte doch etwas geblieben sein, ich versuchte es immer wieder und wurde lächerlich und traurig darüber – doch jetzt erkenne ich, daß ein stiller, schweigender Krieg auch in dieser Landschaft der Erinnerung gewütet hat und daß es sinnlos von mir wäre, weiter zu suchen. Die Zeit steht dazwischen wie eine breite Kluft, ich kann nicht zurück, es gibt nichts anderes mehr, ich muß vorwärts, marschieren, irgendwohin, denn ich habe noch kein Ziel.*“³⁹ Remarque v tomto prohlášení ukázal, jak moc válka dokáže člověka zdeformovat. Ve svých jednadvaceti letech, kdy měl prožívat nejkrásnější chvíle svého života, měl za sebou válečnou zkušenost, která ho už navždy učinila starým, ačkoli jeho život teprve začínal. Touha po návratu k bezstarostnému životu neuhaslá, ale stejně jako mnoho jeho vrstevníků i on věděl, že už to nebude nikdy možné. Na konci knihy *Der Weg zurück* píše: „*Vielleicht werde ich nie ganz glücklich mehr sein können, vielleicht hat der Krieg das zerschlagen, und ich werde immer etwas abwesend sein und nirgendwo ganz zu Hause...*“⁴⁰

1. září 1919 nastoupil Remarque jako výpomocný učitel v Lohne, kde pracoval do 31. března roku 1920. O měsíc později získal místo v Klein-Berssensu, kde zůstal do konce července. V srpnu roku 1920 se opět jako výpomocný učitel přestěhoval do Nahne. Práce ho však nebavila. Kvůli svému chování byl často kritizován a považován za špatného učitele. Proto toto povolání v listopadu roku 1920 definitivně ukončil.⁴¹

Od roku 1922 pracoval Remarque jako účetní a prodavač ve firmě bratrů Hermanna a Rudolfa Vogtových. Vedle toho psal divadelní kritiky do časopisu *Osnabrücker Landeszeitung*.⁴² Roku 1922 přesídlil do Hannoveru, kde přispíval do novin *Echo Continental*, které vydávala továrna na výrobu pneumatik. V Hannoveru se začal intenzivně zajímat o auta a rychlou jízdu. Firma mu totiž za jeho příspěvky do novin půjčovala automobily. V nich později procestuje část Evropy a auta se stanou jedním z motivů jeho knihy *Der Himmel kennt keine Günstlinge*.

³⁹ BAUMER, s. 42–43.

⁴⁰ Dito, s. 43.

⁴¹ VECHEC, s. 18–20.

⁴² BAUMER, s. 47.

V jednom ze článků v *Echo Continental* se Remarque poprvé podepisuje jako Erich Maria Remark. Za nějakou dobu se stal dokonce hlavním redaktorem celých novin.⁴³

Roku 1924 se Remarque přestěhoval do Berlína, kde se stal reportérem časopisu *Sport im Bild*. Využil znalosti z firmy v Hannoveru a přidával články o autech. Dále přispíval do časopisu *Die elegante Welt*.⁴⁴

2.5 Ztracená generace

První světová válka ovlivnila řadu spisovatelů. Po jejím konci se u mnoha umělců objevovala touha zachytit prožité hrůzy a vyrovnat se tím tak s depresemi, které je po válce provázely. Tyto spisovatele označujeme jako Ztracenou generaci. Ztracená generace vznikla v Americe a k jejím nejznámějším představitelům patří Ernest Hemingway, Francis Scott Fitzgerald, John Roderigo Dos Passos či William Faulkner. Ztracená generace ve svých dílech zanechala obrazy z válečného prostředí, beznaděj, pocity vojáků, duchovní zmrzačení, nejistotu, neschopnost návratu k běžnému životu po válce a ztracené mládež.⁴⁵ Témata Ztracené generace se však neomezovala pouze na americké autory. Válečné romány psali také němečtí autoři, např. Arnold Zweig, Ludwig Renn nebo právě Erich Maria Remarque.⁴⁶ Ten je dokonce v zahraničí označován jako „Hemingway der Deutschen“.⁴⁷

Ve dvacátých letech 20. století zachycují autoři ve svých protiválečných knihách vlastní vzpomínky a snaží se popsat hrůzy, které s sebou každá válka přináší. Francouzský spisovatel Georges Bernanos, který také bojoval v 1. světové válce, vzpomíná na válku následovně: „*Von 1914 bis 1918 ist das Hinterland vollkommen ohne uns fertig geworden. Der Tod von anderthalb Millionen der Unseren hat an seinem Bild nichts geändert, wohingegen es sich durch den Verlust der Bergwerke von Briey verstümmelt fühlte. Ich gehe noch weiter: wenn von uns auch kein einziger zurückgekommen wäre, so wäre die Geschichte des Nachkrieges deshalb doch die gleiche gewesen. Sie stand von vorneherein fest, und uns hatte man in sie nicht eingerechnet.*“⁴⁸

První kniha Ericha Maria Remarquy s protiválečnou tematikou, vyšla roku 1929 a jmenovala se *Im Westen nichts Neues* (č. *Na západní frontě klid*, 1929, 1998, 1964, 1967, 2005, 2011, 2015). Román je zřejmě nejznámějším dílem tohoto německého autora a je již

⁴³ VECHEC, s. 24–25.

⁴⁴ BAUMER, s. 48.

⁴⁵ Spolek autorů: *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 8. s. 465.

⁴⁶ Kolektiv autorů, s. 43.

⁴⁷ BAUMER, s. 51.

⁴⁸ Dtto, s. 51.

běžně zařazován do kánonu středních škol a gymnázií. Úspěch, který kniha vyvolala, Remarque nečekal. Po vydání knihy dokonce v rozhovoru s německým novinářem Axelem Eggebrechtem řekl, že si nikdy nepomyslel, že by o svých zážitcích z války někdy napsal román: „*Ich hatte früher nie daran gedacht, einmal über den Krieg zu schreiben. Ich litt unter ziemlich heftigen Anfällen von Verzweiflung. Bei dem Versuche, sie zu überwinden, suchte ich allmählich ganz bewußt nach der Ursache meiner Depression. Durch diese absichtliche Analyse kam ich auf mein Kriegserleben zurück. Ich konnte ganz Ähnliches bei vielen Bekannten und Freunden beobachten. Der Schatten des Krieges hing über uns, wenn wir gar nicht daran dachten. Am selben Tage, an dem ich diesen Gedanken hatte, begann ich zu schreiben, ohne lange Überlegung. Das ging sechs Wochen lang, jeden Abend, wenn ich aus dem Büro kam. Dann war das Buch fertig... Das Manuskript lag fest ein halbes Jahr in meinem Schreibtisch. Erst aufwiederholtes Zureden anderer machte ich den Versuch, es irgendwo anzubieten. Der Erfolg kam für mich ganz überraschend.*“⁴⁹ Román začal Remarque psát roku 1927. V roce 1928 ho nakladatelství Samuel Fischer Verlag odmítlo vydat. Důvodem byl názor vydavatele, že od války uplynulo příliš málo času a že si ji lidé nechtějí připomínat. Nakonec román vydalo nakladatelství Ullstein.⁵⁰

O dva roky později vydává Remarque svůj druhý protiválečný román s názvem *Der Weg zurück* (1931, č. *Cesta zpátky*, 1931, 1988, 2005, 1996, 2011, 2017). Remarque k tomu roku 1963 v rozhovoru s divadelním kritikem Friedrichem Luftem řekl: „*Das zweite Buch, das ich geschrieben habe, war notwendig.*“⁵¹ Tento výrok můžeme interpretovat tak, že Remarque potřeboval napsat další román z válečného prostředí, aby mu opět pomohl vyrovnat se s depresemi, které po 1. světové válce postihly mnoho bývalých vojáků. Také ho můžeme chápat jako pokus o doplnění prvního protiválečného díla, neboť tento román měl nepřímo navázat na předchozí knihu *Im Westen nichts Neues*. Hlavní postavy obou děl, Paul Bäumer a Ernst Birkholz, mají mnoho společného. Zatímco však Paul Bäumer umírá v knize *Im Westen nichts Neues* na konci války, Ernst Birkholz vypráví roku 1919 v knize *Der Weg zurück* o svých zážitcích zpětně. V knize *Der Weg zurück* seznamuje Remarque čtenáře i se starší generací vojáků, zatímco v *Im Westen nichts Neues* se zabývá pouze mladou generací. Možná i právě díky tomu považoval Remarque za nutné, aby napsal další

⁴⁹ BAUMER, s. 57.

⁵⁰ VECHEC, s. 29.

⁵¹ ARNOLD, Heinz Ludwig: *Erich Maria Remarque. Text + Kritik (Heft 149)*. s. 19.

protiválečnou knihu. Jedním si ale můžeme být jako čtenáři jisti: po přečtení tohoto díla zjistíme, že žádná cesta zpět není možná.⁵²

Erich Maria Remarque odmítal tvrzení kritiků, že jsou oba jeho romány politicky zaměřené. Ke knize *Im Westen nichts Neues* říká: „*Der Roman ist unpolitisch, seine Intention ist weder pazifistisch, noch militaristisch, sondern schlicht menschlich.*“⁵³

Mezi hlavní témata těchto protiválečných románů patří především prvotní nadšení z války, šikana a tvrdý výcvik, první okamžiky na frontě, smrt, ztráta přítele, odcizení se domovu, zážitky z nemocnice, první milostné zážitky a psychické narušení u vojáků. Ne nadarmo se říká, že generace Ericha Maria Remarque byla „*Generation, die vom Kriege zerstört wurde – auch wenn sie seinen Granaten entkam.*“⁵⁴

2.6 Život v exilu

Rok 1933 je v Německu všeobecně známý tím, že se zde chopil moci Adolf Hitler. Těsně před jeho nástupem na pozici kancléře opustil Erich Maria Remarque Berlín i samotné Německo a uchýlil se do Švýcarska. Rozhodl se tak na základě kritiky svých děl z úst nacistů, kteří odsuzovali knihy Remarque kvůli protiválečným motivům a nevhodnému obrazu Německa. O své emigraci řekl: „*Es war ein solcher Schock für mich, Deutschland verlassen zu müssen, daß ich vier Jahre brauchte, um meinen dritten Roman, Drei Kameraden, zu Ende schreiben zu können. Ich war ohne eigenes Land wie ein Tier, das nichts mehr zu fressen bekam.*“⁵⁵ Pocity, které měl, vyjadřuje později ve svých dílech s protinacistickou tematikou. Nejčastějšími tématy v těchto dílech jsou emigrace a pronásledování, existenční problémy emigrantů, konfrontace s nacistickým Německem, pocity odcizení a ztráta iluzí.⁵⁶

Jeho další román, *Drei Kameraden* (č. *Tři kamarádi*, 1962, 1993, 1999, 2017), vyšel roku 1937. Remarque v tomto románu pracoval s motivy přátelství a lásky a dokončil ho ve své vile v Portu Ronku ve Švýcarsku. Využívá v něm i svých znalostí automobilů a obdivuje tyto stroje moderní techniky.⁵⁷

4. července roku 1938 byl Remarque oficiálně zbaven německého státního občanství a úředně vyhoštěn z Německa. V této době začal pracovat na svém dalším románu

⁵² ARNOLD, s. 20–24.

⁵³ SCHOLL, Joachim: *50 Klassiker. Deutsche Schriftsteller. Von Grimmelshausen bis Grass.* s. 204.

⁵⁴ ARNOLD, s. 10.

⁵⁵ BAUMER, s. 65–66.

⁵⁶ ARNOLD, s. 31.

⁵⁷ VECHEC, s. 39.

Liebe Deinen Nächsten (1941, č. *Miluj bližního svého*, 1959, 2010), který nejprve vydával na pokračování v časopisu *Collier's* v Ohiu.⁵⁸

Mezi lety 1933 až 1939 pobýval Remarque také v Paříži. Setkal se tam s mnoha emigranty z Německa i z celé Evropy. Právě motiv emigrace se velmi často objevuje v jeho dalších dílech. Do prostředí Paříže zasadil svůj román *Arc de Triomphe*.⁵⁹

1. září roku 1939 vypukla 2. světová válka a Erich Maria Remarque opustil Evropu. Připlul lodí do New Yorku a později odjel do Los Angeles. V Americe se zabýval převážně tématem emigrantů. Německý germanista Hans Wagener napsal o Remarquových románech s motivem emigrace: „*Sie sind auf den Kopf gestellte Kriminalgeschichten der von einem bestialischen Staat und seiner Polizei verfolgten Gerechtigkeit. Die Helden der Romane sind scheinbar Unterlegene, die sich mit List und Tücke durchschlagen, der deutschen Gestapo und den aufnahmeunwilligen Gastländern ein Schnippchen schlagen. Insofern stehen sie den physisch unterlegenen Märchenhelden und Till Eulenspiegeln der deutschen Literatur nahe, über deren unerwarteten Erfolg sich der Leser mitfreuen kann. Ja, sie sind moderne Pikaros, die gelernt haben, sich ihr Brot in einer feindlichen Gesellschaft zu erstreiten. Und mehr: Im Grunde ist das Thema der Romane Remarques ja nur im äußerlichen Sinne die Emigration, das Verfolgt- und Gejagtsein der vom Naziregime Verfolgten, Paßlosen und von den Gastländern höchstens widerwillig Geduldeten. Das Thema von Remarques Emigrationsromanen ist dasselbe wie das seiner Kriegsromane und das von Der Funke Leben, dem Roman über ein deutsches Konzentrationslager: das Leben selbst, der Wille zum Überleben selbst des Fürchterlichsten.*“⁶⁰

Roku 1942 se přesunul zpět do New Yorku a v roce 1947 se stal americkým občanem. O patnáct let později řekl časopisu *Newsweek*, že je šťastný, že žije právě v Americe a má americké občanství: „*Ich betrachte jetzt New York als mein Zuhause. Es ist eine unglaubliche Stadt. Es gibt hier praktisch alles... Ich bin sehr froh, Amerikaner geworden zu sein... Es ist hier so leicht, anderen Menschen nahezukommen. Die Freiheit zu begreifen, ist für einen Europäer, der sie vorher nie gesehen hat, sehr schwer.*“⁶¹

V září 1942 byl Remarque pozván americkým viceprezidentem Henrym A. Wallacem do Bílého domu, kde s ním diskutoval o nacistické ideologii. Remarque nebyl nijak politicky

⁵⁸ VECHEC, s. 45–46.

⁵⁹ Dtto, s. 47–48.

⁶⁰ BAUMER, s. 72–73.

⁶¹ Dtto, s. 76.

vyhraněn, nicméně svými názory tvrdě zbrojil proti nacismu. Návštěva v Bílém domě se opakovala ještě téhož roku v prosinci.⁶²

Roku 1946 vydává další román s protinacistickou tematikou, *Arc de Triomphe* (č. *Brána vítězství*, 1948, 1958; č. *Vítězný oblouk*, 1967, 2014, 1978, 1987). Kniha byla vydána nejprve v angličtině, o rok později v Curychu také v němčině.⁶³

Tři roky po válce odjel Remarque zpět do Evropy a vrátil se do své vily v Portu Ronku. Zde se shledal i se svým otcem Peterem Franzem Remarkem.⁶⁴ Od této chvíle střídá místa svého pobytu. Navštíví i Osnabrück, který nalezne zničený po bombových útocích.

Roku 1952 vydává další román s názvem *Der Funke Leben* (č. *Jiskra života*, 1957, 1969, 1978, 1989, 2003, 2015), ve kterém vypráví příběh z prostředí koncentračního tábora. S tímto tématem neměl Remarque naštěstí žádnou zkušenost, a proto si musel velké množství informací nastudovat v archivu. Román věnuje svojí sestře Elfriedě, kterou zavraždili nacisti.⁶⁵

V roce 1954 vychází román *Zeit zu leben und Zeit zu sterben* (č. *Čas žít, čas umírat*, 1957, 1980, 2013). V tomto díle přičítá Remarque vinu za rozpoutání 2. světové války Německu. Na žádost vydavatele musel některé části přepracovat a původní verze byla vydána až v roce 1989.⁶⁶

O dva roky později vydává román *Der schwarze Obelisk* (1956, č. *Černý obelisk*, 1957, 2017), ve kterém se snaží ukázat mladé generaci, jak se postupně rodil antisemitismus, fašismus a nástup nacistů k moci. Ve stejném roce měla premiéru jeho první divadelní hra s názvem *Die letzte Station* (č. *Poslední stanice*), která byla později přejmenována na *Berlin 1945* (č. *Berlín 1945*). Premiéra byla velmi úspěšná. Pokusil se napsat další divadelní hry, ale nakonec neuspěl.⁶⁷

Roku 1961 se opět vrací k tématu automobilů a vydává román *Der Himmel kennt keine Günstlinge* (č. *Nebe nezná vyvolených*, 1969, 2016). Velký vliv na něj měl jeho přítel a automobilový závodník Rudolf Carracciola.⁶⁸

⁶² VECHEC, s. 60.

⁶³ Dtto, s. 62.

⁶⁴ Dtto, s. 63.

⁶⁵ Dtto, s. 70.

⁶⁶ Dtto, s. 72.

⁶⁷ Dtto, s. 74–75.

⁶⁸ Dtto, s. 77.

O rok později mu vychází kniha *Die Nacht von Lissabon* (1961, č. *Noc v Lisabonu*, 1964, 2014), opět s protinacistickou tematikou.

V roce 1967 obdržel nejvyšší občanský řád Grosses Verdienstkreuz. Německé občanství mu však vráceno nebylo.

2.7 Vztahy se ženami

Remarque miloval ženy a od konce 1. světové války měl řadu milenek. K velkému překvapení se však 14. října roku 1925 oženil s Ilse Juttou Zambonovou, zpěvačkou a tanečnicí z Hildesheimu, kterou poznal u firmy Continental. Oba manželé měli ale další vztahy. Remarque však Juttu miloval a její nevěry, které byly časté a veřejné, ho velmi ničily. Přesto ji několik let nedokázal opustit. Trpěl depresemi, které způsobily zkušenosti z války i manželství, a svůj žal utápěl v alkoholu.⁶⁹

S Juttou Zambonovou se Remarque nakonec rozvedl 4. ledna roku 1930. Jeho psychický stav se ovšem nezlepšil. Stále utíkal od svých problémů k alkoholu a k jiným ženám.⁷⁰ S bývalou manželkou se však stále scházel a zůstali přáteli.

Roku 1937 potkal Remarque v Benátkách Marlene Dietrichovou, německou herečku. Marlene emigrovala do Ameriky, kde se proslavila jako slavná hollywoodská hvězda. Stejně jako Remarque ani ona nesouhlasila s nacistickou ideologií.⁷¹

Remarque a Marlene si téměř po celou dobu, co se znali, vyměňovali dopisy, ve kterých se jeden druhému svěřoval se svými pocity a problémy. Jako ukázkou uvedu dopis z 25. 12. 1938, který poslal Remarque Marlene. V něm Remarque popisuje, čím se v té době zabýval. Vzhledem k dataci dopisu a zmínce o psaní můžeme vyvodit, že právě pracoval na svém románu *Liebe Deinen Nächsten*. Dopis není podepsán, v pozdějších letech se však Remarque podepisoval jako Ravic, což odkazuje k hlavní postavě románu *Arc de Triomphe*. Marlene Dietrichová se podepisovala jako Puma, nejspíš kvůli své nezkrotné povaze.

„Liebling, es ist Weihnachtsabend, zwölf Uhr, und ich bin müde vom Arbeiten. Mein Kopf ist leer und ich habe aufgehört zu schreiben. Früher, wenn ich müde war vom Arbeiten und es war noch nicht spät, bin ich dann immer trinken gegangen. Ich wollte nicht so ohne Gedanken zu Hause sitzen, und schlafen gehen allein ist mir immer schwer gefallen; das war immer so wie ohne Hoffnung ein bißchen zum Schafott gehen.

⁶⁹ VECHEC, s. 28.

⁷⁰ Dtto, s. 32.

⁷¹ Dtto, s. 42.

Jetzt, wenn mein Kopf leer wird und ich das Gefühl habe, daß hinter mir einer steht, weiß ich, was ich tue. Ich lege das Manuskript weg und die Bleistifte und gehe ein wenig auf die Terrasse und sitze etwas am Feuer und mache etwas Musik und dann fange ich an, dir einen Brief zu schreiben. Es ist so ein wunderbarer Halt und es ist so ganz neu für mich. Ich freue mich oft schon den ganzen Tag darauf, daß ich dir abends schreiben werde, und manchmal halte ich es sogar nicht aus, dann schreibe ich schon tagsüber. Es ist wie ein ewiges Gespräch, wenn es auch nur ein ewiger Monolog ist. Es gibt mir Wärme, und du bleibst so bei allem was ich tue immer dabei. Du machst mich unruhig und ruhig zugleich. Aber es ist eine andere Unruhe als früher. Früher war es einfach nur ein Durcheinander, es war die Unruhe der Ziellosigkeit. Jetzt ist es mehr ein Strömen, ein ruhiges Strömen oft sogar, ich fühle, daß es weiter geht und daß überall Nebenflüsse einmünden und mitgehen. Ich gehe umher mit meinen Gedanken und dann schreibe ich und abends belohne ich mich und schreibe an dich. Ein kleinbürgerliches Dasein vielleicht, oder doch nicht, da es sich mit mir allein vollzieht und so neu ist, daß es wie ein großes, wunderbares Abenteuer wirkt. Das Abenteuer einer gewissen Sicherheit, ach nein, einer großen Sicherheit schon. Es sind so viele Dinge nebeneinander, die durch dich schön werden. Ich füttere sogar meine Hunde anders, seit ich hier bin, und ich habe wieder dieses einzigartige Gefühl wie damals, als ich Werther las und versteckt eine Flasche Wein hinter meinen Büchern hatte, aus der ich abends auf dem Balkon mir ein Glas einschenkte und in den Mond hielt, und über die schwarzen Wälder zu den blauen Bergen sah, und achtzehn Jahre jung war. Dieses Gefühl, schmal und still und jung und voll Erwartung zu sein. Es ist soviel Zärtlichkeit dabei, Liebling, Zärtlichkeit und die Gefäßtheit des großen Glücks. Der Glaube ist ja nicht eine Sache der Gläubigen, - er ist eine Sache der Ungläubigen. Und das Glück gehört ja nicht den Frohen aus sich, - es gehört den Wissenden. Wo gibt es ein reineres Lachen, als bei denen, die die tiefste Trauer kennen. Und die Liebe? Wer könnte dich mehr lieben als ich, Liebling - “⁷²

22. ledna 1938 se Remarque podruhé oženil, a to opět s Ilse Juttou Zambonovou. Tím zabránil tomu, aby Juttu vyhostili ze Švýcarska, kde pobývala v sanatoriu kvůli špatnému zdravotnímu stavu. Léčení jí dokonce sám financoval.⁷³

Remarque se dále scházel s Marlene Dietrichovou, do které byl beznadějně zamilovaný. Marlene však stejně jako Remarque nebyla příliš věrná ani Remarquovi ani svému manželovi,

⁷² FULD, Werner; SCHNEIDER, Thomas F.: „Sag mir, daß Du mich liebst...“ Erich Maria Remarque – Marlene Dietrich Zeugnisse einer Leidenschaft. s. 89–90.

⁷³ VECHEC, s. 45.

Rudolfu Sieberovi. Když Remarque zjistil, že má milostný poměr s kanadskou milionářkou Jo Carstairsovou, ranilo ho to a začal se více stýkat s jinými ženami.⁷⁴

Těsně před začátkem 2. světové války odjela Marlen Dietrichová zpět do Ameriky. Její dceru Marii Sieberovou doprovázel do New Yorku o pár dní později sám Remarque. Vztah mezi ním a Marlene však značně ochladl. Důvodem byl nový milostný vztah Marlene s hercem Jamesem Stewartem.⁷⁵ Remarque oficiálně ukončil jejich vztah v prosinci roku 1940, ale z dopisů, které se uchovaly, víme, že se stýkali i nadále.

Remarque a Ilse Jutta Zambonová se podruhé rozvedli v květnu 1957. Remarque nabídl manželství Marlene Dietrichové, která odmítla. 25. února 1958 se oženil s Paulette Goddardovou, americkou herečkou, se kterou se stýkal od roku 1951. Paulette doprovázela Remarquu na různé akce, účastnila se cest po Evropě a po smrti manžela vydala jeho poslední román *Schatten im Paradies*.⁷⁶

Mezi další milenky Ericha Maria Remarquy patřily například Brigitte Neunerová, Ruth Albuová, Margot von Opelová, Hedy Lamarrová, Ruth Martonová, Greta Garbo, Natasha Paleyová, Maureen O'Sullivanová, Lupe Valezová, Vera Zorinová, Ellen Dunhamová a další.

Německý germanista Joachim Scholl shrnul Remarquovy vztahy se ženami takto: „*Als Liebhaber war Erich Maria Remarque eher ein verzweifelter Casanova als ein lüsterner Don Juan. Zwar gaben sich die Schönen die Klinke seines Schlafzimmers in die Hand, doch meistens war er der unterlegene Verliebte, der nicht nur emotional draufzahlte. Schon die erste Gemahlin Jutta Zambona betrog ihn vor aller Augen, er unterstützte sie finanziell ihr Leben lang. Die Affäre mit Marlene Dietrich brachte Remarque fast um den Verstand. Nach Belieben ging die Diva mit jedem Mann (und mancher Frau) ins Bett, was den eifersüchtigen Boni in schwerste Schreibkrisen stürzte. Marlenes Nachfolgerin, die kapriziöse Russin Natascha Pailey war von ähnlichem Kaliber. Erst mit der Schauspielerin Paulette Goddard, einer Ex-Ehefrau von Charlie Chaplin, fand Remarque ein spätes, unbelastetes Glück.*“⁷⁷

⁷⁴ VECHEC, s. 46.

⁷⁵ Dtto, s. 52–54.

⁷⁶ Dtto, s. 76.

⁷⁷ SCHOLL, s. 205–206.

2.8 Konec života

Roku 1941 dostal Remarque první srdeční infarkt. Od té doby začal mít závažné zdravotní problémy.⁷⁸ Od roku 1948 trpěl nemocí zvanou Menierův syndrom, která postihuje vnitřní ucho. Další zdravotní potíže spojené s jeho nadměrným užíváním alkoholu postihly játra.

Poslední roky svého života strávil Remarque v depresích, které se snažil utlumit pomocí alkoholu. Přesto často cestoval po Evropě. Roku 1963 ho postihl druhý infarkt, který mu způsobil ochrnutí pravé strany.⁷⁹ Třetí infarkt přišel v roce 1965. Poté ho postihly ještě další tři.

Erich Maria Remarque zemřel v důsledku vleklých srdečních obtíží 25. září roku 1970 ve věku 72 let v nemocnici v Locarnu ve Švýcarsku.⁸⁰

Jeho poslední román *Schatten im Paradies* (č. *Stíny v ráji*, 1975, 2002) vydala roku 1971 jeho manželka Paulette.⁸¹

⁷⁸ VECHEC, s. 58.

⁷⁹ Dto, s. 78–79.

⁸⁰ BAUMER, s. 82.

⁸¹ VECHEC, s. 87.

3 Liebe Deinen Nächsten

3.1 Děj

Liebe Deinen Nächsten (č. *Miluj bližního svého*) je prvním autorovým tzv. exilovým románem. Remarque pracoval na tomto románu od roku 1938 a poprvé jej vydal roku 1941. Román popisuje život německých emigrantů v Československu, Rakousku, Švýcarsku a Francii během let 1936 až 1937. V díle sledujeme osudy dvou hlavních hrdinů. První protagonista je jednadvacetiletý Němec, poloviční Žid, Ludwig Kern. Kern musel společně se svým otcem, Židem, emigrovat, protože oběma hrozilo v Německu zatčení a smrt. Kernův otec vlastnil malý obchod s drogerií, ale jeho konkurent ho udal. Druhým protagonistou je mnohem zkušenější uprchlík Josef Steiner, který nesouhlasil s nacistickým režimem, a proto musel z Německa odejít. Jeho žena Marie zůstala v Německu, ale byla ostře sledována kvůli případnému kontaktu s ním. Román *Liebe Deinen Nächsten* sleduje nesnadné osudy i dalších emigrantů.

Hlavní protagonisté se seznamují na začátku knihy ve vězení ve Vídni. Byli zatčeni kvůli nelegálnímu pobytu v zemi. Spřátelí se, hrají spolu karty a Steiner jako zkušený emigrant dává Kernovi rady do života na útěku. Kern se tak během pobytu ve vězení naučí například boxovat nebo mluvit francouzsky. Po propuštění odchází Kern do Prahy, kde se seznámí s Židovkou Ruth Hollandovou. Stejně jako Kern i Ruth studovala medicínu. Zamilují se do sebe a od té doby jsou na útěku spolu. Kern pátrá v Praze po svém otci a pomocí jeho parfémů, které nalezne v jedné drogerii, zjistí, kde jeho otec momentálně přebývá. Uklidní se, když vidí, že je v bezpečí u jedné ženy, ale zároveň tuší, že je to naposledy, co svého otce vidí. Ruth odjíždí do Vídně a zanedlouho po ní tam dorazí i Kern. Ve Vídni se opět setkává se svým přítelem Steinerem, který mu pomůže sehnat práci v Prateru. Ruth opět nastoupí do školy, ale jednoho dne se ocitne v centru antisemitského útoku. Kern zasáhne a je zatčen rakouskou policií. Poté společně s Ruth přechází do Švýcarska. Ruth však onemocní a musí do nemocnice. Kern ji nesmí navštěvovat, protože by ohrozil sebe i ji, ale postává před jejím oknem a zapaluje si cigaretu, aby viděla její žhnoucí konec. Při jedné takové „návštěvě“ je odhalen a zatčen. Je vyhoštěn do Francie, kam za ním přijíždí i uzdravená Ruth. Ta získává na rozdíl od Kerna povolení k pobytu. V Paříži se opět setkají se Steinerem. Ten se díky dopisu od své ženy dovídá, že Marie umírá v nemocnici. Přestože mu návratem do Německa hrozí smrtelné nebezpečí, rozhodne se za ní okamžitě jet. Navštíví ji v nemocnici, ale zdravotní sestra, která se o jeho ženu stará, ho udá. Steiner prosí vyšetřovatele, aby byl zatčen až po smrti manželky, kterou přesvědčí, že mu režim odpustil a nic mu nyní nehrozí. Když Marie zemře, vrhne se Steiner na vyšetřovatele, strhne ho do otevřeného okna a společně umírají.

Po Steinerově smrti získají část jeho peněz Kern a Ruth. Všichni emigranti vědí, že situace v Evropě houstne, a proto oba odjíždějí do Mexika. Dostávají tak jedinečnou šanci na šťastný život.

3.2 Motivy

Hlavním motivem románu *Liebe Deinen Nächsten* je emigrace. Tento motiv se projevuje mnoha způsoby a ze všech tří analyzovaných knih se vyskytuje nejvíce právě tady. Nejčastější starostí emigrantů byl fakt, že většina z nich neměla platné doklady. Bez platného pasu a víza nemohli zůstat v zemi déle, než jim to dovolovalo několikadenní povolení k pobytu. Právě proto byli často vyhošťováni do jiné země, která však na ně pohlížela jako na nepřátele, a tak nikdy nezažili bezpečí. To jediné, čím se provinili, bylo, že bez platných dokladů na ně nebylo pohlíženo jako na lidi. Motiv emigrace se zde proto mísí s motivem absurdity.

Der Bauer schüttelte den Kopf. „Und Sie haben nichts getan? Nichts ausgefressen?“

„Wir haben keine Pässe und können keine bekommen, das ist alles.“

„Das meine ich nicht. Sie haben nicht irgendwo mal etwas gestohlen oder jemand betrogen oder so etwas?“

„Nein.“

„Und trotzdem jagt man hinter Ihnen her, als wäre ein Steckbrief auf Sie ausgeschrieben?“⁸²

To, že platný cestovní pas a platné vízum byly pro emigranty životně důležité, ačkoli ne vždy jim tyto doklady pomohly dostatečně, ukazuje Steinerův monolog. V tomto monologu si od mrtvého emigranta bez výčitek vezme jeho pas, protože mrtvý ho už nepotřebuje. Díky jeho slovům můžeme vidět, jak se z člověka, který už ani není považován za lidskou bytost, stává platným pasem někdo, kdo je alespoň akceptován.

Er blieb unter einer Laterne stehen und holte seinen Paß heraus. Johann Huber! Arbeiter! Du bist tot und verfaulst irgendwo in der Erde von Graz, - aber dein Paß lebt und ist gültig für die Behörden. Ich, Josef Steiner, lebe; aber ich bin ohne Paß tot für die Behörden. Er lachte. Tauschen wir, Johann Huber! Gib mir dein papiernes Leben und nimm meinen papierlosen Tod! Wenn die Lebenden uns nicht helfen, müssen die Toten es tun!⁸³

⁸² REMARQUE, Erich Maria: *Liebe Deinen Nächsten*. s. 305–306.

⁸³ Dtto, s. 118–119.

I v nelehkém životě emigrantů však můžeme občas najít motiv naděje. Nacházíme ho například u jedné emigrantky, které bylo povolení k pobytu prodlouženo o čtyři týdny, což je pro ni pro tu chvíli nepředstavitelně dlouhá doba relativně klidného života. Právě prodloužení povolení k pobytu a získání jakýchkoli dokladů (i těch falešných) byly známky obrovského štěstí.

Klassmann zeigte auf eine Frau, die den Schalter neben ihnen verließ. Sie starrte mit einem Ausdruck irrsinnigen Entzückens auf einen Ausweis, den die Beamtin ihr gestempelt zurückgegeben hatte. Dann lief sie auf eine Gruppe wartender Menschen zu. „Vier Wochen!“ rief sie unterdrückt. „Um vier Wochen verlängert!“

Klassmann wechselte einen Blick mit Kern. „Vier Wochen, - das ist heute schon fast ein ganzes Leben, was?“⁸⁴

Dalším motivem, který jde s motivem emigrace ruku v ruce, je motiv zoufalství. *Liebe Deinen Nächsten* ukazuje nejlépe ze všech tří románů Ericha Maria Remarqua, jak moc byli emigranti na svých cestách zoufalí, a to zejména v první fázi svého útěku. Nejistota z každého dalšího dne, nedostatek potravin, neustálý strach z odhalení a vyhoštění zpět do Německa, to vše emigranti zažívali a zoufale se to snažili pochopit. Bezvýsledně. Takovou životní situaci chápal málokdo. Pocit úlevy nepřišel ani v případě, že měl emigrant platný pas. Stále v sobě totiž živil naději, že se situace jednoho dne zlepší, a když tomu tak nebylo, propadal se do stále většího zoufalství. Ukázkou toho nám může být rozhovor Kerna s houslistou.

„So kann man nicht leben!“ stieß er schließlich hervor.

Kern sah ihn an. „Haben Sie keinen Paß?“ fragte er.

„Doch. Aber-“, der Geiger zerdrückte nervös seine Zigarette. „So kann man doch nicht leben! So ohne alles! Ohne Boden unter den Füßen!“

„Mein Gott!“ sagte Kern. „Sie haben einen Paß, und Sie haben Ihre Geige -“

Der Geiger blickte auf. „Das hat doch nichts damit zu tun,“ erwiderte er gereizt.⁸⁵

Emigranti denně snášeli nepochopení ze strany ostatních. Země, kam se uchýlili, je nepřijímaly, naopak se snažily o to, aby se jich v co největším počtu zbavily. Pouze několik málo úředníků mělo pro jejich nelehkou situaci pochopení. Sehnat platné doklady bylo velmi obtížné. Vlády těchto zemí zkrátka nestály o to, aby byla jejich země domovem pro uprchlé

⁸⁴ REMARQUE, Erich Maria: *Liebe Deinen Nächsten*. s. 382.

⁸⁵ Dtto, s. 60.

Němce nebo Židy. Proto můžeme v knize najít i motiv opovržení emigranty. V rozhovoru s Kernem nám to ukazuje strážník v pohraničí, který si stěžuje, že již několik let převádí přes hranice pouze emigranty a již dlouho neměl za úkol zatknout nějakého nebezpečného zločince.

„Es ist wirklich zum Kotzen!“ knurrte der Beamte plötzlich.

(...)

„Ich meine mit euch Emigranten,“ erklärte der Beamte mürrisch. „Ihr bringt einem ja direkt die Berufslehre ins Wanken! Nichts als Emigranten hat man mehr zu eskortieren! Jeden Tag dasselbe! Immer von Wien zur Grenze. Was ist das schon für ein Leben! Nie mehr ein ehrlicher, schöner Handschellentransport!“

„Vielleicht werden Sie uns in ein, zwei Jahren auch in Handschellen zur Grenze bringen,“ erwiderte Kern trocken.

„Das ist doch kein Ersatz!“ Der Beamte sah ihn ziemlich verächtlich an. „Ihr seid doch nichts, im polizeilichen Sinne! Ich habe den vierfachen Raubmörder Müller II zu eskortieren gehabt, Revolver schußbereit – und dann vor zwei Jahren den Frauenschlächter Bergmann und später den Aufschlitzer Brust, – garnicht zu reden von dem Leichenschänder Teddy Blümel! Ja, das waren noch Zeiten! Aber heute, ihr, – mit euch krepirt man ja vor Langeweile!“⁸⁶

Pro mnoho uprchlíků znamenala emigrace také odloučení. Právě s tímto motivem se setkáváme u Steinera, který vzpomíná na poslední setkání se svou manželkou, ke které se kvůli svým názorům na nacisty ani nemohl hlásit. Marie se s ním však odmítla rozvést, protože láska k němu byla silnější než strach z režimu. Museli se však od sebe násilně odloučit, aby zajistili bezpečí jeden druhému. Podobná situace postihla mnoho smíšených rodin právě z toho důvodu, že rozvod byl pro některého z manželů nepřijatelný.

„Du mußt dich von mir scheiden lassen. Du mußt morgen hingehen. Du mußt sagen, daß du dich wegen meiner Gesinnung scheiden lassen willst. Du hättest das alles früher nicht gewußt. Hast du es verstanden?“

Die Frau rührte den Kopf nicht. Sie ging steif aufgerichtet weiter.

⁸⁶ REMARQUE, Erich Maria: *Liebe Deinen Nächsten*, s. 230–231.

„Versteh mich doch,“ flüsterte Steiner. „Es ist nur, damit du in Sicherheit bist! Es würde mich verrückt machen, wenn sie dir was täten! Du mußt dich scheiden lassen; - dann lassen sie dich in Ruhe!“⁸⁷

Dalším důležitým motivem v knize *Liebe Deinen Nächsten* je motiv antisemitismu. Tento motiv se v knize objevuje hojně, protože dvě z hlavních postav, Ruth a Kern, měly židovské předky. Nejvýrazněji se motiv antisemitismu projevuje ve chvíli, kdy jsou před univerzitou napadeni židovští studenti včetně Ruth. Nenávist, kterou k nim jejich násilníci chovají, a lhostejnost policie, která jen nečinně přihlíží, se blíží k motivu nelidskosti. Touto scénou Remarque vykreslil velkou část tehdejší společnosti a pravou tvář některých lidí.

Ein paar Polizisten kamen von jenseits des Platzes eilig heran. Der vorderste blieb in der Nähe Kerns stehen. „Stop!“ sagte er zu den beiden anderen. „Nicht einmischen!“

Die beiden blieben stehen. „Juden, was?“ fragte einer von ihnen.

Der erste nickte. Dann bemerkte er Kern und sah ihn scharf an. Kern tat, als habe er nichts gehört. Umständlich zündete er sich eine Zigarette an und ging dabei wie absichtslos einige Schritte weiter fort. Die Polizisten verschränkten die Arme und sahen neugierig der Schlägerei zu.

Ein kleiner jüdischer Student entkam dem Getümmel. Er blieb wie geblendet einen Augenblick stehen. Dann sah er die Polizisten und rannte auf sie zu. „Kommen Sie!“ schrie er. „Rasch! Helfen Sie! Man schlägt sie ja tot!“

Die Polizisten betrachteten ihn wie ein seltenes Insekt. Keiner von ihnen erwiderte etwas. Der Kleine starrte sie einen Moment fassungslos an. Dann drehte er sich ohne ein Wort weiter um und ging zurück, auf das Getümmel zu. Er war noch keine zehn Schritte weit gekommen, als sich zwei Studenten aus dem großen Haufen lösten. Sie stürmten auf ihn zu. „Itzig!“ schrie der vorderste. „Itzig jammert nach Gerechtigkeit! Sollst du haben!“

Er schlug ihn mit einem klatschenden Schlag ins Gesicht nieder. Der Kleine versuchte, wieder hochzukommen. Der andere stieß ihn mit einem Tritt vor den Bauch zurück. Dann packten beide ihn an den Beinen und schleiften ihn wie einen Karren über das Pflaster. Der Kleine versuchte sich vergebens an den Steinen festzukrallen. Sein weißes Gesicht starrte

⁸⁷ REMARQUE, Erich Maria: *Liebe Deinen Nächsten*, s. 44.

*wie eine Maske des Entsetzens zurück zu den Polizisten. Der Mund war ein schwarzes, offenes Loch, aus dem Blut über das Kinn lief. Er schrie nicht.*⁸⁸

Mučení nepřátel Třetí říše bylo v této době na denním pořádku. Nelidské jednání gestapa se projevilo na každé lidské psychice. Noční můry byly součástí většiny nocí každého emigranta či vězně. Motiv nemožnosti zapomenout vykresluje Remarque pomocí Kernova spolubydlícího, jemuž se vracejí vzpomínky na pobyt v koncentračním táboře.

Im selben Augenblick fing das Schreien wieder an. Kern verstand es jetzt. „Nicht schlagen! Nicht schlagen! Um Christi willen nicht schlagen! Bitte, bitte! Oh-,“

Das Schreien ging in ein entsetztes Gurgeln über und erstarb. Kern richtete sich auf. „Was ist denn das?“ fragte er in das Dunkel hinein.

(...)

*Der Mann mit der Brille kam an sein Bett. „Was das ist? Jemand, der träumt. Laut träumt. Vor ein paar Wochen aus dem Konzentrationslager entlassen. Nerven, verstehen Sie?“*⁸⁹

Vzpomínky na výslechy, vězení, koncentrační tábory, mučení a nelidské jednání provázely každého, kdo je zažil, po celý život. Kern nikdy nezapomněl, jak byl jeho otec udán a jak byl on sám neustále vyhošťován a vězněn. Steinerovi se pořád vracely vzpomínky na jeho milovanou ženu Marii, kterou musel kvůli režimu opustit. A Ruth se už nejspíš nikdy nezbavila pocitu bezmoci, který zažila, když ji lidé s nenávistí nadávali kvůli židovskému původu. Jejich obtížná životní situace je provázela až do konce života.

⁸⁸ REMARQUE, Erich Maria: *Liebe Deinen Nächsten*. s. 206–207.

⁸⁹ Dtto, s. 65–66.

4 Arc de Triomphe

4.1 Děj

Arc de Triomphe (č. *Vítězný oblouk*) vydal Erich Maria Remarque roku 1946. Stejně jako román *Liebe Deinen Nächsten* se i *Arc de Triomphe* věnuje tématu emigrace. Děj románu se odehrává v Paříži v časovém rozmezí od listopadu roku 1938 do začátku války v září 1939. Součástí děje jsou i vzpomínky na dřívější dobu v Německu v letech 1933 až 1934.

Hlavní postavou je velice úspěšný německý lékař Ravic, vlastním jménem Ludwig Fresenburg. Ravic uprchl z Německa před nacistickou diktaturou a usídlil se v Paříži v hotelu International, kde již tři roky nerušeně pobývá. V Paříži pracuje nelegálně jako lékař, provádí složité operace, na které francouzští doktoři nestačí, a ve volných chvílích vyšetřuje prostitutky. Má za sebou ošklivou minulost. V Německu byl vyslýchán gestapem společně se svou přítelkyní, která nakonec spáchala sebevraždu. Po výsleších byl uvězněn v koncentračním táboře, ze kterého se mu podařilo utéct. Později v Paříži potká Haakeho, nacistu, který ho před lety vyslýchal. Okamžitě zatouží po pomstě. Haake Ravice nepoznal, myslí si, že je to Němec a stejně zapálený nacist jako on. Ravic si získá jeho důvěru a nakonec ho zavraždí.

Na začátku knihy jsme svědky setkání Ravice se záhadnou nešťastnou ženou, Joan Madouovou. Ta se mu svěřá s tím, že její přítel před chvílí zemřel a ona neví, jak si má počínat při vyřizování formalit. Ravic jí pomůže, ale o žádný hlubší vzájemný kontakt nestojí. Joan je mu však vděčná, a proto ho znovu vyhledá. Postupně se do sebe zamilují a tráví společné chvílky popíjením calvadosu a sentimentálními rozhovory. Poté, co je přinucen na čas opustit Francii kvůli svému odhalení, zjišťuje, že má Joan poměr i s jinými muži. Jeden takový poměr se jí stane osudným. Je zastřelena svým žárlivým milencem a umírá v nemocnici za přítomnosti Ravice.

Předlohou pro Joan Madouovou byla Remarquova milenka Marlene Dietrichová. Žárlivost, potřebu vlastnit, potřebu pozornosti mužů a nekonečné lásky měly obě ženy společné. Protikladem Joan je v románu *Arc de Triomphe* pacientka Kate Hegströmová, nezávislá žena, která si ráda užívá života a nebojí se ničeho, ani přicházející smrti.⁹⁰

Konec románu se pojí se zářím 1939, kdy vypukla 2. světová válka. Nikdo z emigrantů už nebyl ve Francii v bezpečí. Ravic odmítl emigrovat do USA či Mexika, přestože věděl, že ho čeká francouzský internační tábor. Se životem na útěku skončil. *Saturday Review*

⁹⁰ VON STERNBURG, Wilhelm: „*Als wäre alles das letzte Mal*“. Erich Maria Remarque. *Eine Biographie*. s. 325–326.

of Literature o postavě Ravice a o knize samotné v roce 1946 napsalo: „Jedenfalls ist es eines der seltenen Bücher, die – zum Bestseller auserkoren – zugleich den ernsthaften erwachsenen Leser interessieren, bewegen und zufriedenstellen... Ravic ist ein Meisterwerk der Charakterisierung. Er ist der Mann des 20. Jahrhunderts, der überlebt.“⁹¹

4.2 Motivy

Nejčastějším protinacistickým motivem románu *Arc de Triomphe* je stejně jako v románu *Liebe Deinen Nächsten* motiv emigrace. Tentokrát se Remarque zaměřuje zejména na emigranty v hlavním městě Francie. Strach z odhalení není v *Arc de Triomphe* tolik vykreslený jako v *Liebe Deinen Nächsten*. Remarque se však v tomto románu věnuje v souvislosti s emigranty hlavně nemožnosti vykonávat svou profesi. Protože emigranti neměli platné doklady a oficiálně v zemích, kam utekli před nacismem, nebyli vítáni, nemohli ani legálně pracovat. Ravic tak mohl vykonávat svoji profesi pouze tajně a zásluhy za operace si pak přisvojoval jiný, méně nadaný lékař (v tomto případě doktor Durant či doktor Veber), který také za lékařský zákrok získal většinový podíl. Tato skutečnost se blíží dalšímu motivu, a to ztrátě identity. Ta nebyla způsobena pouze falešnými osobními doklady a odebráním německého občanství. Spočívala zejména v tom, že sami emigranti již nevěděli, kým jsou. Mnoho z nich zapomnělo svoje pravé jméno. Například Ravic bylo už třetí lékařovo jméno.

„Ja. Idiotisch genug, daß ein Mann mit Ihrem Können hier nicht offiziell arbeiten darf und sich als schwarzer Chirurg verstecken muß.“

„Aber Veber! Das ist doch schon eine alte Geschichte. Geht ja allen Ärzten so, die aus Deutschland geflüchtet sind.“

„Trotzdem! Es ist lächerlich! Sie machen Durants schwierigste Operationen, und er macht sich einen Namen damit.“⁹²

Remarque navíc v postavě sestry Eugénie dokonale vykresluje skutečnost, jak někteří lidé reagovali na emigranty. Právě sestra Eugénie považuje Ravice za ztraceného člověka a kvůli jeho původu ho neuznává, i když je jako lékař vynikající. Opět to ukazuje na ztrátu identity. Člověk se kvůli označení „emigrant“ stával opovrhovaným, na předešlý život nebyl brán zřetel. Emigrant nikam nepatřil a nikým nebyl. Nezáleželo na tom, zda byl Němec nebo Žid. Pro lidi, jako byla sestra Eugénie, byli uprchlíci pouze přítěží. Mnoho z nich se jich

⁹¹ VON STERNBURG, s. 330.

⁹² REMARQUE, Erich Maria: *Arc de Triomphe*. s. 62–63.

stranilo, část z nich jimi veřejně opovrhovala a našli se i tací, kteří na neštěstí emigrantů uměli vydělávat.

„Doktor Ravic, Eugénie,“ korrigierte Veber. „Er war Chefchirurg eines großen Hospitals in Deutschland. Viel mehr als ich.“

„Hier -,“ begann die Schwester und rückte ihre Brille zurecht.

Veber winkte rasch ab. „Gut! Gut! Wir wissen das alles. Hier erkennt der Staat keine ausländischen Examen an. Blödsinnig genug! Aber woher wissen Sie so genau, daß er kein Appartement nehmen wird?“

„Herr Ravic ist ein verlorener Mensch; er wird nie ein Heim gründen.“

„Was?“ fragte Veber verblüfft. „Was reden Sie da?“

„Herrn Ravic ist nichts mehr heilig. Das ist der Grund.“⁹³

Emigranti byli ubytováni zejména v hotelech. Nejčastěji to byl hotel International, ve kterém pobýval také doktor Ravic. Remarque v románu vysvětluje čtenářům prostřednictvím rozhovoru doktora Ravice s doktorem Veberem, že jiný způsob bydlení nebyl pro emigranty možný ze stejného důvodu, jako pro ně nebylo možné pracovat. Ani bydlení v hotelu nebylo legální, ale v Paříži se stále našli lidé, kteří měli dobré styky s vládou, a hlavně dobré srdce. Právě díky těmto lidem mohli mít Ravic a další emigranti alespoň nějakou střechu nad hlavou. Remarque také vysvětluje, jaké tresty uprchlíky čekaly v případě, že by byl jejich pobyt ve Francii odhalen.

„Wenn ich ein Appartement nehme, muß ich bei der Polizei angemeldet werden. Dazu brauche ich einen Paß und ein Visum.“

„Richtig. Daran habe ich nicht gedacht. Und im Hotel?“

„Da auch. Aber es gibt gottlob einige Hotels in Paris, die es mit dem Anmelden nicht so genau nehmen.“ Ravic goß einen Schluck Kognak in seinen Kaffee. „Eines davon ist das International. Deshalb wohnte ich da. Wie die Wirtin das arrangiert, weiß ich nicht. Sie muss gute Verbindungen haben. Entweder weiß die Polizei es wirklich nicht, oder sie wird geschmiert. Auf jeden Fall wohne ich schon ziemlich lange ungestört da.“

Veber lehnte sich zurück. „Ravic,“ sagte er. „Ich wußte das nicht. Ich dachte nur, Sie dürften hier nicht arbeiten. Das ist ja eine verdamnte Situation.“

⁹³ REMARQUE, Erich Maria: *Arc de Triomphe*. s. 60.

„Es ist ein Paradies, verglichen mit einem deutschen Konzentrationslager.“

„Und die Polizei? Wenn sie doch einmal kommt?“

„Wenn sie uns erwischt, gibt es ein paar Wochen Gefängnis und Ausweisung über die Grenze. Meistens in die Schweiz. Im Wiederholungsfalle sechs Monate Gefängnis.“⁹⁴

Dalším motivem, který můžeme v románu *Arc de Triomphe* najít, je motiv války. Román se odehrává těsně před začátkem 2. světové války a jejím vypuknutím končí. Mnoho lidí vědělo, že se k válce pomalu ale jistě schyluje. V knize však najdeme dva odlišné pohledy na válku. První patří ženě, kterou Ravic náhodně potká na ulici. Žena si zoufá, protože kvůli 1. světové válce přišla o manžela a nyní je na řadě její syn.

„Waffenstillstand,“ sagte eine Frau neben Ravic. „Mein Mann ist im letzten Krieg gefallen. Jetzt ist mein Sohn dran. Waffenstillstand! Wer weiß, was noch kommen wird.“⁹⁵

V kontrastu k této ukázce je druhý pohled doktora Vebera, který odporuje Ravicovi a naivně si myslí, že žádná válka nebude a že se Německo snaží lidi pouze zastrašit. Mnoho lidí si ve 30. letech minulého století optimisticky myslelo, že se Francie a Británie domluví s Hitlerem, jehož nároky na evropské země rostly, ke spokojenosti obou stran, a válka tak nepropukne. Tito lidé pak po 1. září 1939 zažili obrovské zklamání a často i psychické zhroucení. Někteří z nich pak obviňovali Francii a Británii, že Hitlerovi dostatečně nevyhověly a nepodařilo se jim vyjednat příměří. I doktora Vebera na konci knihy vypuknutí války zasáhne, avšak v kontrastu s Ravicem, kterého čeká francouzský internační tábor, to není tolik zřejmé a nevěnuje se mu v románu tolik pozornosti.

„Habe mir das kürzlich einbauen lassen. Elektrisch. Großartig! Was die Leute alles erfinden, wie?“

Der Wind kam durch das offene Dach. Ravic nickte. „Ja, großartig. Das Neueste sind magnetische Minen und Torpedos. Las das gestern irgendwo. Wenn sie ihr Ziel missen, machen sie in einem Bogen kehrt, bis sie es doch treffen. Fabelhaft konstruktive Rasse sind wir.“

Veber wandte ihm sein rotes Gesicht zu. Er strahlte von Gutmütigkeit. „Sie mit Ihrem Krieg, Ravic! Wir sind weiter davon entfernt als vom Mond. Alles Gerede darüber ist nur ein politisches Druckmittel, weiter nichts, glauben Sie mir!“⁹⁶

⁹⁴ REMARQUE, Erich Maria: *Arc de Triomphe*. s. 63–64.

⁹⁵ Dtto, s. 58.

⁹⁶ Dtto, s. 464–465.

Motiv nacistické moci ukazují rozhovory Ravice s jeho pacientkou Kate Hegströmovou. Ta při jedné návštěvě popisuje, jak se po anšlusu Rakouska změnil její muž a jeho vztah k lidem. Ukázka dokládá, jakému tlaku čelil židovský doktor, který jejímu muži tolik pomohl, jak byl najednou opovrhován a považován za méněcenného a podřadného. Moc, kterou nyní Katin manžel jako nacista měl, změnila jeho povahu natolik, že dokonce vyhrožoval vlastní ženě gestapem a koncentračním táborem, jestliže s ním nesouhlasila.

„...Der charmante Nichtstuer, den ich vor zwei Jahren geheiratet hatte, wurde plötzlich ein brüllender Sturmführer, der den alten Professor Bernstein Straßen waschen ließ und dabeistand und lachte. Bernstein, der ihn ein Jahr vorher von einer Nierenentzündung geheilt hatte. Angeblich, weil das Honorar zu hoch gewesen war.“ Kate Hegström verzog die Lippen. „Das Honorar, das ich bezahlt hatte, nicht er.“

(...)

„Ich habe ihm gesagt, was ich über ihn, seine Partei und seinen Führer denke – und daß ich das von nun an öffentlich tun würde. Er drohte mir mit Gestapo und Konzentrationslager. Ich habe ihn ausgelacht. Ich sei immer noch Amerikanerin und unter dem Schutz der Gesandtschaft. Mir würde nichts geschehen, aber ihm, weil er mit mir verheiratet sei.“⁹⁷

V jiném rozhovoru Kate Ravicovi vypráví, jak se kdysi příjemná země proměnila nástupem fašismu a Benita Mussoliniho v nepřátelské prostředí plné vojáků a lidí oslavujících novou ideologii. Remarque tak ukazuje rozsah fašismu a nacismu v Evropě. Kromě Francie, ve které se příběh odehrává, popisuje Kate změny v Rakousku a Itálii, kde se fašismus ve 30. letech minulého století hojně rozmohl.

„...Vor ein paar Jahren war mein Hausverwalter noch ein freundlicher Mann in Manschesterhosen und Bastschuhen. Jetzt ist er ein Held in hohen Stiefeln, einem schwarzen Hemd, gespickt mit goldenen Dolchen, und hält Vorträge – das Mittelmeer müsse italienisch werden, England vernichtet, und Nizza, Korsika und Savoyen zurück zu Italien. Ravic, diese lebenswürdige Nation, die seit Ewigkeiten keinen Krieg gewonnen hat, ist verrückt geworden, seit man sie in Abessinien und Spanien hat gewinnen lassen. Freunde von mir, die vor drei Jahren noch vernünftig waren, glauben heute ernsthaft, daß sie England in drei Monaten besiegen können. Das Land kocht. Was ist nur los? Ich bin aus Wien geflohen vor der Brutalität

⁹⁷ REMARQUE, Erich Maria: *Arc de Triomphe*. s. 121–122.

brauner Hemden – ich habe jetzt Italien verlassen vor dem Wahnsinn schwarzer; - anderswo soll es grüne geben; in Amerika natürlich silberne – ist die Erde in einem Hemdentaumel?“

„Scheinbar. Aber das wird sich wohl bald ändern. Die Einheitsfarbe wird rot werden.“

„Rot?“

„Ja, rot wie Blut.“⁹⁸

S převzetím moci nacisty a fašisty souvisí také motiv nelidskosti. Ten v románu nejlépe vystihují scény, které popisují Ravicovy výslechy v Německu. Na ně se Ravic rozpomíná zpětně po setkání s Haakem. Remarque popisuje metody mučení, které gestapo používalo, přezíravou lhostejnost k jiné lidské bytosti a opět pocit absolutní moci v kontrastu s bezmocí a strachem vyslýchaného.

Drei Tage dieselben Fragen – drei Tage derselbe Körper, zerschlagen, fast unfähig, mehr zu leiden. Und dann, am Nachmittag des dritten Tages, brachte man die Frau. Sie wußte von nichts. Man zeigte ihn ihr, damit sie aussagen solle. Sie war ein luxuriöses, schönes Geschöpf, das ein spielerisches, belangloses Leben geführt hatte. Er erwartete, daß sie schreien und zusammenbrechen würde. Sie war nicht zusammengebrochen. Sie war auf die Henker losgefahren. Sie hatte tödliche Worte gesagt. Tödlich für sie, und sie wußte es. Haake hatte nicht mehr gelächelt. Er hatte das Verhör abgebrochen. Am nächsten Tage hatte er Ravic erklärt, was mit ihr geschehen würde im Konzentrationslager für Frauen, wenn er nicht gestehen würde. Ravic hatte nicht geantwortet. Haake hatte ihm dann erklärt, was vorher mit ihr geschehen würde. Ravic hatte nichts gestanden, weil nichts zu gestehen war. Er hatte Haake zu überzeugen versucht, daß die Frau nichts wissen konnte. Er hatte ihm gesagt, daß er sie oberflächlich kannte. Daß sie wenig mehr in seinem Dasein bedeutete als ein schönes Bild. Daß er sie nie zu irgendetwas ins Vertrauen hätte ziehen können. Alles war wahr gewesen. Haake hatte nur gelächelt. Drei Tage später war die Frau tot. Sie hatte sich im Konzentrationslager für Frauen erhängt.⁹⁹

Techniky gestapa popisuje Remarque i ve fiktivním rozhovoru Ravice s Haakem, ve kterém si Ravic představuje, jakým způsobem by se měl Haakemu odhalit a jak by ho následně mohl zabít. Ravic vzpomíná na mnoho vyslýchaných a na to, jak s nimi gestapo při výslechu jednalo. Rozhovor Ravice a Haakeho lze chápat jako motiv pomsty.

⁹⁸ REMARQUE, Erich Maria: *Arc de Triomphe*. s. 418–419.

⁹⁹ Dtto, s. 226–227.

„Die Hände ruhig! Oder ich schieße dich nieder! Erinnerst du dich an den kleinen Max Rosenberg, der mit zerfetztem Körper im Keller neben mir lag und versuchte, sich den Kopf an der Zementwand zu zerschlagen, um nicht wieder 'vernommen' zu werden – vernommen, warum? Weil er ein Demokrat war! Und Willmann, der Blut pißte und keine Zähne und nur noch ein Auge hatte, nachdem er zwei Stunden bei euch 'vernommen' worden war – vernommen, warum? Weil er ein Katholik war und nicht glaubte, daß euer Führer der neue Messias sei. Und Riesenfeld, dessen Kopf und Rücken rohen Fleischklumpen glichen, und der uns anflehte, ihm die Adern aufzubeißen, weil er es nicht mehr konnte, ohne Zähne, nachdem er 'vernommen' war von dir – vernommen, warum? Weil er gegen den Krieg war und nicht glaubte, daß Kultur sich am vollkommensten in Bomben und Flammenwerfern ausdrücke. Vernommen! Tausende habt ihr 'vernommen', ja – die Hände ruhig, Schwein! Und jetzt habe ich dich endlich, und wir fahren hinaus, da ist ein Haus mit dicken Mauern und völlig allein, und ich werde dich 'vernehmen' - langsam, langsam, durch Tage hindurch, die Rosenbergkur, die Willmannkur, die Riesenfeldkur, so wie ihr es und gezeigt habt! Und dann, nach all dem -,“¹⁰⁰

Ravicova pomsta dopadla jinak, než jak si představoval. K tomuto rozhovoru nikdy nedošlo a Haake nikdy nezjistil, kdo Ravic skutečně je. Ačkoli byla Haakeho vražda naplánovaná, neuskutečnila se podle plánu. Ravic z toho byl frustrovaný a pocit úlevy či zadostiučinění se nedostavil. Zda byla vražda Haakeho správná či špatná, zbytečná či nezbytná, musí každý čtenář zhodnotit sám.

¹⁰⁰ REMARQUE, Erich Maria: *Arc de Triomphe*. s. 562.

5 Schatten im Paradies

5.1 Děj

Schatten im Paradies (č. *Stíny v ráji*) je posledním Remarquovým románem, který byl vydán až po smrti autora roku 1971 jeho manželkou Paulette Goddardovou. Děj románu se odehrává ve Spojených státech amerických v posledních letech 2. světové války. Hlavní postavou je novinář Robert Ross, který emigroval z Evropy do válkou téměř nepoznamenaných USA. Usídlil se v New Yorku, ve kterém si sežene u židovských bratrů Lowyho seniora a Lowyho juniora práci. Protože se skrýval v bruselském muzeu, má bohaté zkušenosti s uměním, a tak pro oba bratry oceňuje zboží v jejich obchodě. V New Yorku mu pomáhá Melikov, ruský zaměstnanec jednoho amerického hotelu, který ho seznámí s ruskou modelkou Natashou Petrownou. Natasha se zpočátku zdá Robertovi protivná, ale postupně se stále více sbližují, až spolu nakonec navážou volný vztah. Při schůzkách popíjejí vodku. Díky svému talentu rozpoznat dobré umění se Robert dostává s novým zaměstnancem Silversem až do Hollywoodu. Tam je přítomen natáčení filmu o nacismu. Nemůže uvěřit, v jakém světě se ocitl. Roli nacisty hraje Žid, který před nacismem utekl do Ameriky. Když Robert upozorní režiséra na nesrovnalosti ve filmu, dostane práci jako filmový poradce. Pravdivý obraz války však Američané neuznávají a nechtějí ho přijmout. Tvrdí, že takový film natočit nemohou, protože by mu nikdo neuvěřil. Po čase se Robert opět vrací do New Yorku, kde na něj čeká Natasha. Válka se chýlí ke konci, ale Robert neví, co má dělat. Svým návratem do Německa si není jistý, přesto se však nakonec rozhodne do Evropy vrátit.

Robert se setkává s dalšími uprchlíky. V USA je oproti Evropě všeho dost a emigranti si zde připadají „jako v ráji“. Někteří z nich se s novým životem smíří bez problémů, jiní netrpělivě čekají na konec války, až se budou moci opět vrátit do rodné vlasti. Robert potká v New Yorku i Kahna, slavného emigranta, který v Německu vodil za nos nacisty a v Americe pomohl mnoha jiným uprchlíkům. Na konci války Kahn spáchá sebevraždu, protože ví, že po válce se nic nezměnilo a že stále nikam nepatří.

Jednou z vedlejších postav je i doktor Ravic, kterého Remarque poprvé zmiňuje v románu *Arc de Triomphe*.

5.2 Motivy

Stejně jako v předchozích románech se i v posledním díle Ericha Maria Remarquy, v románu *Schatten im Paradies*, objevuje motiv emigrace. Hned na začátku románu vypráví

hlavní protagonista, Robert Ross, jakým způsobem se dostal z Evropy do Ameriky a jaká úskali ho provázela. Zmiňuje jazykovou bariéru, falešné osobní doklady a získání nové identity.

Od nástupu nacismu v Německu v roce 1933 se životní podmínky Židů a dalších nepřátel Říše postupně dramaticky zhoršovaly. Knihy zakázaných autorů, mezi něž patřil i sám Remarque, se pálily, protinacistické názory se tvrdě trestaly a konečné řešení židovské otázky bylo na programu nacistů denně. Není proto divu, že se mnoho takových lidí rozhodlo z Německa emigrovat. Jiné evropské státy však nebyly k uprchlíkům pohostinné a emigranti přežívali ze dne na den v bídě a nouzi. Velkým snem pro ně byla Amerika, která oproti Evropě představovala místo, kde je všeho dostatek. Zoufalí evropští uprchlíci utíkali do Ameriky, aniž by věděli, co je v cizí zemi čeká. Stále bez domova a často i bez přátel a rodiny museli denně snášet nelehké situace spojené s jazykovou bariérou a pocitem nepochopení a vyřazení. Přesto však můžeme říct, že život Roberta Rosse byl v Americe zobrazen jako život běžného člověka, zatímco ten Kernův a Ravicův jako boj o přežití.

Ich lebte in dieser Zeit in einem sonderbaren Zustand in Amerika, - so, als ob ich gleichzeitig zehn und fünfunddreißig Jahre alt sei. Ich war vor einigen Monaten mit einem Frachtdampfer aus Lissabon angekommen und konnte nur wenig Englisch, - das war, als wäre ich halb stumm und halb taub und von einem anderen Planeten hier ausgesetzt worden. Es war auch ein anderer Planet, denn in Europa herrschte Krieg.

Dazu kam, daß meine Papiere nicht in Ordnung waren. Ich hatte zwar, durch viele Wunder, ein gültiges amerikanisches Visum, mit dem ich angekommen war; aber mein Paß lautete auf einen anderen Namen als meinen. Die Immigrationsbehörden waren mißtrauisch geworden und hatten mich in Ellis Island festgesetzt. Nach sechs Wochen hatten sie mir dann eine Aufenthaltsgenehmigung für drei Monate gegeben; in dieser Zeit sollte ich mir eine Einreisegenehmigung in ein anderes Land besorgen. Ich kannte das von Europa her. Ich hatte dort seit Jahren so existiert, - nicht von einem Monat, sondern von einem Tag zum andern. Als deutscher Emigrant war ich ohnehin seit 1933 offiziell tot.¹⁰¹

Novým motivem v exilových románech Ericha Maria Remarqua je motiv předsudků. Právě předsudky vůči Němcům tematizuje úryvek rozhovoru Roberta Rosse s advokátem, který říká, že Žida by hájil, ale Němce ne. Podle něj je v každém Němci kus nacisty, a proto odmítá Rossovi poskytnout svoje služby. Takové předsudky vůči Němcům se ve společnosti udržely ještě několik desítek let po 2. světové válce, a i dnes najdeme mnoho lidí, kteří na Němce

¹⁰¹ REMARQUE, Erich Maria: *Schatten im Paradies*. s. 6–7.

neprávem pohlíží jako na národ nacistů. Samotní Němci se s touto skutečností stále ještě nedokáží vyrovnat. Po válce si zejména starší generace nechtěla připustit, že byla odpovědná za dění v Německu. Lidé argumentovali tím, že pouze plnili rozkazy nebo se řídili zákony Říše. Až teprve mladší generace v touze pochopit nepřátelství evropských zemí navštěvovala koncentrační tábory a s hrůzou sledovala, co se v jejich zemi odehrálo. Teprve tento pohled otevřel oči mnohým z nich. Ve školách se 2. světová válka neprobírala zcela správně a toto téma bylo tabuizováno. I dnes jsou pro Němce 2. světová válka a holocaust citlivým tématem. Předsudky vůči tomuto národu nadále přetrvávají, ale v dnešní době jsou naštěstí zmírňovány častou mezinárodní spoluprací s jinými evropskými zeměmi. Hlavně mladší generace zahrnující studenty středních a vysokých škol pomáhá předsudky vůči Němcům odbourávat.

I v Americe se Robert Ross setkával s nepřátelským přístupem tamějších obyvatel. Byl to emigrant, Němec, ale neměl židovské předky. V očích úředníka tak byl Němcem, který je automaticky také nacista, možná dokonce i německý špion. Ross v této ukázce ironicky odpovídá, že stejně by se dalo pohlížet na všechny Židy jako na vrahy (což byl argument nacistů pro jejich antisemitismus).

„Für Deutsche, die nach Amerika wollen, aber keine Juden sind, arbeite ich nicht.“

„Und warum nicht?“

„Das brauche ich Ihnen zweifellos nicht zu erklären, Mister.“

„Sicher nicht. Aber um mir das mitzuteilen, hätten Sie mich keine Stunde lang warten zu lassen brauchen.“

„Frau Stern hat mir nicht geschrieben, daß Sie kein Jude sind.“

„Die deutschen Juden scheinen toleranter zu sein als die amerikanischen,“ sagte ich bissig. „Um Ihre Frage zurückzugeben: Sind Sie Jude?“

„Ich bin Amerikaner,“ antwortete der Anwalt lauter als vorher und sofort mit höherer Stimme. „Und ich setze mich nicht für Nazis ein.“

Ich lachte. „Für Sie ist jeder Deutsche ein Nazi?“

Die Stimme wurde wieder lauter und höher. „Zumindest steckt ein Stück Nazi in jedem Deutschen.“

Ich lachte wieder. „Und ein Stück Mörder in jedem Juden.“¹⁰²

¹⁰² REMARQUE, Erich Maria: *Schatten im Paradies*. s. 80.

Ironie prostupuje tu část knihy, která se odehrává v Hollywoodu. Ross se dostane k natáčení nacistického filmu a je překvapen, že postavu nacisty hraje Žid Wieler, který před nacisty uprchl. Tím, že Žid hraje roli člověka, který málem způsobil jeho vlastní smrt, míří Remarque na neschopnost Američanů porozumět dění v Evropě. Zároveň je však s podivem, že Wieler, který za sebou jistě měl nepříjemnou zkušenost s příslušníky SS, dokázal ztvárnit jednoho z nich. Je možné, že se Wielerovi podařilo uprchnout do Ameriky ještě před začátkem řešení konečné židovské otázky.

Conny lächelte melancholisch. „Aber Wieler hat wirklich eine kleine Rolle gekriegt. Er spielt in einem B-Film einen Nazi. Einen SS-Mann.“

„Was? Er ist doch Jude.“

„Was hat das damit zu tun? Die Wege Hollywoods kennt nur Gott. Und für Hollywood sehen die SS-Leute anscheinend jüdisch aus. Dies ist der vierte Fall, daß die Rolle eines SS-Mannes mit einem Juden besetzt wird.“

Kahn lachte. „Eine Art poetischer Gerechtigkeit. Die Gestapo schützt indirekt begabte Juden vor dem Verhungern!“¹⁰³

Dalším motivem, který se v románu *Schatten im Paradies* vyskytuje, je motiv války. Válka je s románem Ericha Maria Remarquy neodmyslitelně spjata. V následující ukázce vypráví Ross svému zaměstnavateli Lowymu o válce v Evropě a o dění v Německu. Propočítává, kolik peněz stojí Německo lidé v koncentračních táborech. Protože jsou zde zmíněni konkrétně Židé, můžeme zde mluvit i o motivu antisemitismu. Ross se opět setkává s nepochopením. Amerika nebyla válkou tolik postižena jako Evropa, běžných obyvatel se ve větší míře nedotkla. Rossův výpočet tak vzbudil v jeho zaměstnavateli nevíru, zděšení, ale hlavně pocit, že něco takového není možné. V románu *Schatten im Paradies* čtenář často najde pohoršení, že se člověk zachoval k jinému člověku takto.

„In Deutschland sind die Menschen billiger,“ sagte ich. „In den Konzentrationslagern hat man ausgerechnet, daß ein Jude, der arbeitsfähig und jung ist, nur 1620 Mark wert ist. Für sechs Mark täglich verleiht man ihn an die deutsche Industrie als Sklavenarbeiter, - seine Ernährung im Lager ist mit 60 Pfennigen am Tage angesetzt. Weitere zehn Kleideramortisation. Durchschnittliche Lebensdauer: neun Monate. Das macht ca. 1400 Mark Gewinn. Dazu rationelle Verwertung der Leiche: Zahngold, frühere Kleidung, Wertsachen,

¹⁰³ REMARQUE, Erich Maria: *Schatten im Paradies*. s. 140.

mitgebrachtes Geld, Haare, abzüglich Verbrennungskosten von zwei Mark, macht etwa 1620 Mark Gewinn. Davon abgezogen wertlose Frauen und Kinder, Vergasung und Verbrennung ca. sechs Mark, ferner dasselbe bei Greisen, Kranken usw. Durchschnittlich immer noch 1200 Mark, generös gerechnet.“¹⁰⁴

Motiv nelidskosti a motiv nemožnosti zapomenout doprovázejí vzpomínku Roberta Rosse na jeho zatčení a vyslýchání nacisty. Ross ví, že tvář svého trýznitele bude už navždy vidět před sebou a jeho jméno nikdy nezapomene. Po druhé světové válce mnoho z týraných lidí (ať už válečných zločinců, nebo Židů) nedokázalo o tom, čím si museli kvůli nacistům projít, mluvit. Zejména lidé, kteří přežili holocaust, začali otevřeně vzpomínat a podělili se o svou zkušenost s nacismem až v pokročilém věku. Řada z nich pak dokonce sepsala paměti. Téma holocaustu je jedno z nejžádanějších a nejvydávanějších témat současné literatury.

*„Tritt drauf! Willst du dreckiges Aas wohl drauftrampeln? Los, oder ich mach dich kalt! Wir hängen dich Schwein dazu, aber langsam, mit Genuß!“ Ich hörte die Stimme wieder und sah die kalten höhnenden Augen und sagte mir zum hundertsten Male wieder vor, daß er mich nicht umgebracht hätte wie eine Stubenfliege, so wie er Dutzende anderer Häftlinge aus Vergnügen umgebracht hatte, wenn ich es nicht getan hätte. Er wartete nur darauf, daß ich zögerte. Trotzdem fühlte ich, wie jedesmal der Schweiß von meinen Achselhöhlen heruntterrann, und ich stöhnte wie jedesmal, hilflos und dem Erbrechen nahe, vor mir, meiner Erinnerung und der Machtlosigkeit, dieses auszulöschen, was nicht anders möglich war als durch etwas, das nichts mit Rache zu tun hatte, dafür aber unerbittlich mit Tod. Diese fette Stimme und diese sadistischen Augen mußten ausgelöscht werden. Breuer, dachte ich. Egon Breuer.*¹⁰⁵

Motiv neschopnosti porozumět dění v Evropě obsahuje i další ukázka, která se opět odehrává v Hollywoodu. Robert Ross pracuje nyní jako filmový poradce a upozorní na chyby, které se ve filmu o nacismu vyskytují. Režisér Holt je zděšen, ale příliš Rossovi nevěří. Odmítá film natočit podle pravdy, protože by tomu americký divák nikdy neuvěřil. Remarque tak ukazuje, jak vzdálená byla Amerika od centra války v Evropě.

Holt war blaß. „Das kann nicht wahr sein!“

„Es ist wahr. Generaldirektoren, Direktoren zahlreicher Riesenunternehmen sind die Nutznießer der unglücklichen, geschundenen Sklaven. Sie haben sogar Zweigunternehmen

¹⁰⁴ REMARQUE, Erich Maria: *Schatten im Paradies*. s. 51.

¹⁰⁵ Dtto, s. 247–248.

ihrer Werke in die Nähe der Konzentrationslager gebaut, um noch am Transport zu sparen. Recht ist, was dem deutschen Volk nützt. “

„Wir können das nicht bringen!“ sagte Holt verzweifelt. „Keiner würde es glauben!“

„Trotzdem Sie im Krieg mit Deutschland sind?“

„Trotzdem nicht. Psychologie ist international. Keiner würde es glauben. Es würde als übelster, verlogenster Haßfilm der niedrigsten Sorte gewertet werden.“¹⁰⁶

Motiv vyřazenosti provází téměř celou knihu. Plno emigrantů, kteří se usadili v Americe, považovalo svůj nový pobyt pouze za dočasný. Věřili, že až skončí válka, budou se moci vrátit zpět. Německý emigrant Gräfenheim však v rozhovoru s Rossem říká, že i když válka skončí, nenávist Němců k nim tím nezmizí. Vzpomíná na svoje poslední chvíle v Německu, kdy už jen málokdo rozlišoval mezi Němci a nacisty, protože vlna nenávisti byla tak silná, že pohltila většinu Německa, až se z něj stalo Německo nacistické. Právě tento fakt zapříčinil předsudky, o kterých jsme již mluvili.

„Die Deutschen werden vielleicht erledigt sein; nicht die Nazis.“ Gräfenheim schüttelte wieder den Kopf. „Die Nazis sind nicht vom Mars heruntergefallen und haben Deutschland vergewaltigt,“ sagte er. „Das glauben vielleicht noch die, die 1933 Deutschland verlassen haben. Ich bin bis 1938 dagewesen. Ich habe das Gebrüll am Radio gehört; das fette blutrünstige Geschrei in den Versammlungen. Das war nicht mehr eine Partei. Das war Deutschland.“ Er horchte auf das Grammophon, das „Berlin bleibt Berlin“ spielte, gesungen von Sängern, die inzwischen im Konzentrationslager oder in der Emigration gelandet waren. Betty Stern und ein paar andere lauschten verzückt, skeptisch und sehnsüchtig. „Die wollen uns drüben gar nicht wiederhaben,“ sagte Gräfenheim. „Keiner. Und keinen.“¹⁰⁷

Po válce se do Německa vrátilo mnoho emigrantů v naději, že se vrátí zpátky ke svému původnímu životu. Marně. Do země se vrátit mohli, ale nedočkali se ani omluvy ani pochopení. Jediné, co pociťovali, bylo obrovské zklamání. To, na co celou válku čekali a v co doufali, se neuskutečnilo. Rossova poslední slova, kterými se se čtenáři loučí, to vystihují dokonale.

Die schwerste Enttäuschung war die Rückkehr, sie war eine Rückkehr in die Fremde, eine Rückkehr in Gleichgültigkeit, versteckten Haß und Feigheit. Ein ganzes Land schien schizophren geworden zu sein. Niemand erinnerte sich mehr daran, zu der Partei der Barbaren gehört zu haben. (...) Ich fand das Gesicht aus dem Krematorium nicht wieder; niemand konnte

¹⁰⁶ REMARQUE, Erich Maria: *Schatten im Paradies*. s. 525–526.

¹⁰⁷ Dtto, s. 145.

*sich an Namen erinnern; niemand an Taten; viele nicht einmal daran, daß Konzentrationslager existiert hatten. (...) Man konnte nicht einmal etwas dazu sagen; es war selbstverständlich. Die Deutschen waren kein Volk der Revolutionen. Sie waren ein Volk von Befehlsempfängern. Der Befehl ersetzte das Gewissen. Er wurde die beliebteste Ausrede. Wer auf Befehl gehandelt hatte, war nicht verantwortlich.*¹⁰⁸

¹⁰⁸ REMARQUE, Erich Maria: *Schatten im Paradies*. s. 665–666.

Závěr

Bakalářská práce představila život a tvorbu německého spisovatele Ericha Maria Remarquua. Mým cílem byla analýza tří Remarquových románů z hlediska antinacistických motivů. Tento cíl jsem se pokusila v co největší míře splnit.

První polovina bakalářské práce je zaměřena na historický a literární kontext vzniku Remarquových románů. Představila jsem v ní pojem nacismus a vysvětlila jeho vzrůstající vliv na německé obyvatelstvo ve 20. a 30. letech 20. století. V literárním kontextu jsem rozdělila německou literaturu na tři proudy podle přístupu spisovatelů k nacistické diktatuře. Dále jsem zkoumala život a tvorbu spisovatele Ericha Maria Remarquua. Věnovala jsem se jeho zkušenostem z války, které významně ovlivnily jeho díla. Dále jsem se zaměřila na jeho nejznámější romány z prostředí 1. světové války, *Im Westen nichts Neues* a *Der Weg zurück*, i na další jeho tvorbu. Na závěr jsem zkoumala jeho vztahy se ženami.

Ve druhé polovině bakalářské práce jsem se věnovala analýze tří konkrétních Remarquových románů, a to *Liebe Deinen Nächsten*, *Arc de Triomphe* a *Schatten im Paradies*. Tyto romány pocházejí z období, které autor strávil v emigraci kvůli vzrůstající moci nacistů. Právě tato zkušenost se v jeho románech odráží. Hlavní postavy jsou němečtí emigranti, kteří ztratili domov i vlastní identitu a denně bojují o přežití ve světě, kde o ně nikdo nestojí. Každému románu je v bakalářské práci věnována jedna kapitola, v níž nejprve rozebírám obsah románů a následně na konkrétních ukázkách analyzuji antinacistické motivy. V práci lze pozorovat rozdíly mezi jednotlivými romány, způsobené zejména časem a prostorem, kde se jednotlivé příběhy odehrávají.

V *Liebe Deinen Nächsten* zobrazuje Remarque životy mladých emigrantů, kteří byli nedávno teprve dětmi. Kvůli židovskému původu byli nuceni odejít z Německa do emigrace. Nemají platné doklady a povolení k pobytu. Země, kam se uchylují, je odmítají. Remarque však v tomto románu ukazuje, že i v nelehké době člověk může nalézt lásku, která mu pomůže obtížnou životní situaci zvládnout. V bakalářské práci se zaměřuji zejména na problémy s platnými doklady, na antisemitismus, postoj lidí k emigrantům, násilné odloučení od blízké osoby, naději a zoufalství.

V románu *Arc de Triomphe* se čtenář setkává v Paříži s emigrantem Ravicem, který kvůli svému původu nemůže vykonávat lékařskou praxi, ačkoli jeho dovednosti přesahují zkušenosti řady francouzských lékařů. Autor románu již nepopisuje zoufalství emigrantů.

Hlavní hrdina je odevzdaný, se vším smířený a uvažuje zcela racionálně. V *Arc de Triomphe* jsem vyzdvihla zejména motivy emigrace, války, nacistické moci, nelidskosti a pomsty.

Schatten im Paradies je posledním vydaným románem Ericha Maria Remarquy. Čtenář se ocitá v prostředí Ameriky, daleko od centra dění v Evropě. Emigranti zde zažívají pocity úlevy a znovu se snaží začlenit do společnosti. V tomto románu jsem se zaměřila zejména na nepochopení Američanů, kteří nevěří, jak je válka v Evropě krutá.

Během psaní své bakalářské práce jsem se mnohokrát zamýšlela nad tím, proč jsou Remarquovy romány aktuální i v současnosti. Po 2. světové válce odmítala řada lidí tvorbu, která se věnovala válečným tématům, protože vzpomínky na události byly stále příliš živé a bolestné a lidé si je nechtěli připomínat. S příchodem nové generace se zájem o literaturu z válečného prostředí zvýšil. Zejména mladá německá generace nedokázala pochopit nepřátelství evropských zemí a v těchto dílech hledala odpovědi na své otázky. V dnešní době jsou válka, holocaust a emigrace nejvyhledávanější témata světové literatury. Na pultech knihkupectví se objevuje mnoho historických studií, ale i paměti lidí, kteří byli účastníky nebo svědky holocaustu. Tito lidé dokázali o hrůzách války promluvit až po několika desítkách let, a proto největší rozmach literatury o holocaustu probíhá právě nyní. Vedle těchto knih jsou však hojně kupovány i knihy exilových autorů. Bratři Mannovi, Bertolt Brecht, Erich Maria Remarque a řada dalších spisovatelů patří mezi oblíbené a vyhledávané autory. V dílech Ericha Maria Remarquy vidíme, co válka udělala s lidmi. Obě světové války připravily o život mnoho lidí, ať už v doslovném nebo přeneseném významu. Remarquovy romány nabízejí strhující příběh lidských dějin a válka je pro čtenáře velmi lákavé téma. Autor prostřednictvím mladého hrdiny ukazuje krásy i ošklivosti života. Pracuje s odvahou, ideály, velkými činy, hrdinstvím, láskou, přátelstvím, lidskostí i nelidskostí, nespravedlností. Ukazuje reálnou a nezkráslenou tvář války, která osloví každou novou generaci. Osobní zkušenosti, které Remarquovu tvorbu ovlivnily, dodávají jeho románům čtivý styl a čtenář má pocit, že se děj odehrává přímo před ním. Právě proto jsou Remarquovy romány oblíbené i dnes.

Díky této práci jsem měla možnost hlouběji nahlédnout do problematiky emigrace v období před 2. světovou válkou a během ní. Dříve jsem se setkávala hlavně s tématy války a holocaustu. Zajímavé bylo zejména zpracování motivů, které se v analyzovaných románech v mnohém shodovaly, ale i rozcházely. Myslím si, že by se tyto romány daly do budoucna zkoumat i z jiných úhlů pohledu, například v porovnání s romány *Im Westen nichts Neues* a *Der Weg zurück*, které se věnují problematice 1. světové války.

Resumé

Diese Bachelorarbeit stellt das Leben und das Schaffen des deutschen Schriftstellers Erich Maria Remarque vor. Mein Ziel war, drei Romane Remarques vom Gesichtspunkt der Anti-Nazi Motive aus zu analysieren. Dieses Ziel ist so weit wie möglich erfüllt worden.

Die erste Hälfte der Bachelorarbeit lenkt die Aufmerksamkeit auf den historischen und literarischen Kontext der Entstehung von Remarques Romanen. Ich versuchte den Begriff „Nazismus“ und seinen wachsenden Einfluss auf deutsche Bevölkerung in den 20. und 30. Jahren des 20. Jahrhunderts zu erklären. In dem literarischen Kontext teilte ich die deutsche Literatur in drei Strömungen nach der Stellung der Schriftsteller zur Nazidiktatur ein. Dann erforschte ich das Leben und das Schaffen des Schriftstellers Erich Maria Remarque. Ich widmete mich seinen Kriegserfahrungen, die seine Werke bedeutend beeinflussten. Dann konzentrierte ich mich auf seine bekanntesten Romane aus der Zeit des Ersten Weltkrieges, *Im Westen nichts Neues* und *Der Weg zurück*, und auch auf die anderen Werke. Am Ende befasste ich mich mit seinen Beziehungen zu den Frauen.

In der zweiten Hälfte der Bachelorarbeit widmete ich mich der Analyse drei konkreter Romane von Remarque, *Liebe Deinen Nächsten*, *Arc de Triomphe* und *Schatten im Paradies*. Diese Romane entstanden in der Zeit, die Autor in der Emigration wegen der wachsenden Macht der Nazi verbrachte. Gerade diese Erfahrung spiegelt sich in seinen Romanen wider. Die Protagonisten sind deutsche Emigranten, die ihr Heim und ihre Identität verloren und täglich um das Leben in einer Welt kämpften, die sie nicht aufnehmen wollte. Jedes Kapitel in der Bachelorarbeit ist einem Roman gewidmet. In diesen Kapiteln analysiere ich zuerst den Inhalt der Romane, dann die Anti-Nazi Motive an konkreten Leseproben. In der Bachelorarbeit kann man die Unterschiede zwischen einzelnen Romanen beobachten, die von der verschiedenen Zeit und vom verschiedenen Raum abhängen, in denen sich die einzelnen Geschichten abspielen.

Im Roman *Liebe Deinen Nächsten* behandelt Remarque das Leben der jungen Emigranten, die unlängst noch Kinder waren. Wegen jüdischer Herkunft waren sie gezwungen aus Deutschland auszuwandern. Sie hatten keine gültigen Dokumente und keine Aufenthaltserlaubnis. Die Länder, in denen sie ihr Leben verbringen möchten, lehnten sie ab. Remarque zeigt an den Romanfiguren, dass man auch in dieser schweren Zeit eine Liebe finden kann, die einem die Lebenssituation bewältigen hilft. In der Bachelorarbeit konzentriere ich mich auf die Probleme mit gültigen Dokumenten, auf den Antisemitismus, die Stellung

der Leute zur Emigranten, die gewaltsame Trennung von einer nahen Person, die Hoffnung und die Verzweiflung.

Im Roman *Arc de Triomphe* trifft sich der Leser in Paris mit dem Emigranten Ravic, der wegen seiner Herkunft medizinische Praxis nicht ausüben darf, obwohl seine Fertigkeiten und Erfahrungen die französischen Ärzte überschreiten. Der Autor des Romans thematisiert aber nicht die Verzweiflung der Emigranten. Der Protagonist ist ergeben, mit allem versöhnt und er denkt rational. In *Arc de Triomphe* hob ich Motive der Emigration, des Krieges, der Nazi-Macht, der fehlenden Humanität und der Rache hervor.

Schatten im Paradies ist der letzte herausgegebene Roman von Erich Maria Remarque. Der Leser landet in Amerika, weit vom Zentrum des Kriegsgeschehens in Europa. Die Emigranten erleben hier Gefühle der Erleichterung und bemühen sich wieder in die Gesellschaft einzugliedern. In diesem Roman konzentrierte ich mich auf die Unkenntnis der Amerikaner, die sich nicht zugeben wollen, wie der Krieg in Europa wirklich verläuft.

Während des Schreibens meiner Bachelorarbeit überlegte ich mehrmals, warum Remarques Romane auch in der Gegenwart aktuell sind. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde das Schaffen der Kriegsautoren stark abgelehnt, da die Erinnerungen immer noch lebendig und schmerzhaft waren. Mit dem Heranwachsen der neuen Generation ist das Interesse an Kriegsliteratur gestiegen. Hauptsächlich die junge deutsche Generation konnte die Feindschaft der europäischen Länder nicht verstehen und sie suchte in diesen Werken Antworten auf ihre Fragen. Heutzutage sind die Begriffe „Krieg“, „Holocaust“ und „Emigration“ die meist gesuchten Themen der Weltliteratur. In den Regalen der Buchhandlungen liegen zahlreiche historische Studien, aber auch Memoiren der Leute, die im Holocaust selber litten oder mindestens seine Zeugen waren. Diese Leute konnten über die Gräueltaten des Krieges Jahrzehnte lang nicht sprechen. Das ist der Grund, warum die Literatur über Holocaust ihren größten Aufschwung heutzutage erlebt. Neben diesen Büchern sind häufig auch Bücher der Exilautoren gekauft. Brüder Mann, Bertolt Brecht, Erich Maria Remarque und andere Schriftsteller gehören zu den beliebtesten und oft gesuchten Autoren. Aus den Werken von Erich Maria Remarque kann man erfahren, was der Krieg mit den Leuten machte. In den beiden Weltkriegen wurden Millionen Leute getötet, wirklich oder im übertragenen Sinn. Remarques Romane bieten mitreißende Geschichten der menschlichen Historie an und der Krieg bleibt für die Leser immer noch ein lockendes Thema. Der Autor zeigt an seinen jungen Helden die Schönheit und die Hässlichkeit des Lebens. Er arbeitet mit dem Mut, den Idealen und den großen Taten, mit dem Heldentum,

der Liebe, der Freundschaft, der Menschlichkeit und dem Verlust der Humanität, der Ungerechtigkeit. Er zeigt das reale, unverzerrte Gesicht des Krieges, das jede neue Generation anspricht. Persönliche Erfahrungen, die Remarques Schaffen beeinflussten, verleihen seinen Romane lesbaren Stil, wo der Leser das Gefühl hat, dass sich die Handlung gerade vor ihm abspielt. Deshalb sind seine Romane auch heute noch beliebt.

Dank dieser Arbeit hatte ich die Möglichkeit, einen tieferen Einblick in die Problematik der Emigration in der Zeit vor und im Zweiten Weltkrieg zu gewinnen. Früher befasste ich mich hauptsächlich mit den Themen des Krieges und des Holocausts. Besonders interessant war die Bearbeitung der Motive, die in den analysierten Romanen in vielem übereinstimmten, aber auch auseinandergingen. Ich denke, dass man diese Romane in der Zukunft auch aus anderer Sicht untersuchen kann, zum Beispiel die Romane *Im Westen nicht Neues* und *Der Weg zurück*, die sich der Problematik des Ersten Weltkrieges widmen, miteinander zu vergleichen.

Seznam použitých zdrojů

Primární literatura

REMARQUE, Erich Maria: *Arc de Triomphe*. Köln: Kiepenheuer&Witsch, 2017. 704 s. ISBN 978-3-462-05093-6.

REMARQUE, Erich Maria: *Liebe Deinen Nächsten*. Köln: Kiepenheuer&Witsch, 2017. 560 s. ISBN 978-3-462-05092-9.

REMARQUE, Erich Maria: *Schatten im Paradies*. Köln: Kiepenheuer&Witsch, 2018. 720 s. ISBN 978-3-462-05235-0.

Sekundární literatura

AILSBY, Christopher: *Třetí říše den po dni*. Praha: Naše vojsko, 2005. 189 s. ISBN 80-206-0752-8

ARNOLD, Heinz Ludwig: *Erich Maria Remarque. Text + Kritik (Heft 149)*. München, 2001. 104 s. ISBN 3-88377-663-7.

BAUMER, Franz: *Erich Maria Remarque*. In: *Köpfe des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Morgenbuch Verlag, 1994. 95 s. ISBN 3-371-00383-3.

FULD, Werner; SCHNEIDER, Thomas F.: „Sag mir, daß Du mich liebst...“ *Erich Maria Remarque – Marlene Dietrich Zeugnisse einer Leidenschaft*. Köln: Kiepenheuer&Witsch, 2001. 214 s. ISBN 3-462-03032-9.

GLOSÍKOVÁ, Viera; TVRDÍK, Milan a kol.: *Slovník německy píšících spisovatelů. Německo*. Praha: Libri, 2018. 807 s. ISBN 978-80-7277-560-6.

KARPENSTEIN-ESSBACH, Christa: *Deutsche Literaturgeschichte des 20. Jahrhunderts*. München: Wilhelm Fink Verlag, 2013. 308 s. ISBN 978-3-7705-5620-5

Kolektiv autorů: *Politické dějiny světa v datech I*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1980. 874 s.

KVAČEK, Robert: *...A změněn svět*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 399 s.

SCHOLL, Joachim: *50 Klassiker. Deutsche Schriftsteller. Von Grimmelshausen bis Grass*. Hildesheim: Gerstenberg Verlag, 2007. 288 s. ISBN 978-3-8369-2580-8.

Spolek autorů: *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 8. Praha: Diderot, 2002. Praha. 493 s. ISBN 80-86613-08-9.

STERNBURG, Wilhelm von: „*Als wäre alles das letzte Mal*“. *Erich Maria Remarque. Eine Biographie*. Köln: Kiepenheuer&Witsch, 1998. 512 s. ISBN 3-462-02713-1.

VECHEC, Paul: *Erich Maria Remarque. Stručný životopis velkého romantika*. Brno: Tribun EU, 2009. 114 s. ISBN 978-80-7399-683-3.